

Олег КОРОТАШ,
український поет

ПОКОЛІННЯ ВІЗУАЛІСТІВ І ПОТРЕБА НАЇВНОЇ ФІЛОСОФІЇ

Творення нової форми у мистецтві має творити властиво нове, а не відламувати шматки старих надбань

Вести мову про літературознавчі смисли, коли трафік парадоксального контенту впливає і формує висновки stakeholders у рекомендованих бюджетах наукових розробок Массачусетського технологічного інституту зможемо лише після того, як вистрибнемо з шароварів радянської культурології. Здогадуєся які інтелектуальні іграшки та симулякри нам підкидатиме поствоєнна епоха. У французького математика Alexander Grothendieck, автора знакових змін в алгебраїчній геометрії, теорій чисел, категорій та багато чого ще, можемо прочитати тезу, що «доказ повинен полягати в розбивці на ряд очевидних кроків».

Днями у дружній бесіді з журналісткою Наталією Соколенко зачепили тему про місце поета в революції. Тема властиво на часі. Дистанціюватимусь від малознаних загалові європейських прикладів, окрім хіба що — постатей Лорки та Байрона, і ми пригадаємо події, які зсунули нашу з вами історію. Я тоді розповів достоту показовий епізод зі спогадів одного з найінтелегентніших поетів Срібного Віку Владислава Ходасевича. За словами поета, аби звабити дівчину Єсенін хвалькувато запрошував її на розстріли, які за проханням міг миттєво влаштувати його друг — чекіст Яків Блюмкін.

Якщо, приміром, Маяковський захоплювався революційним рухом, надихався ним то Єсенін, пропри янгольську зовнішність, був жорстким прагматиком: творив кар'єру, покладався на славу найзнаменитішого Блока, експлуатував тогочасний гламур народницького образу, модний у знудженому Петербурзі. Єсенін відбув показовий шлюб з єврейкою, потім одружився із внучкою Льва Толстого та мав конфлікт з політичною верхівкою червоної імперії. Єсенін думав, що йому вдасться шантажувати політиків. Нагадаю, саме тих політиків, що знищили царську сім'ю. Єсеніна це згубило.

Історія віддзеркалює. У сучасному українському літпроцесі існують копії Єсеніна, Блока, Семенка, Тичини, Рильського. Нагадаю, що у постмодернізмі копія того, чого нема, називається симулякром. Навівши брутальні приклади з мистецького життя, хочу акцентувати увагу на нинішніх аргументах молодих науковців, де намагання пояснити позаетичні вчинки дефініціями на кшталт «зламани», «залякані», «важкі часи, інакше не можна» тощо у мені розбурхують певні логічні неприйняття. Як оперувати такими фактами у бік наших з вами сучасників за «порєбриком», і як через сто років нове покоління літературознавців намагатиметься виправдати катівні у підвалах сьогоднішньої Лугандонії?

Хвильовий потрібен не лише у контексті «Геть від Москви!». Коли мова про творення нових цінностей, то маємо додавати «Геть від Франка!» і «Геть від Шевченка!». Творення нової форми у мистецтві має творити властиво нове, а не відламувати шматки старих надбань. Сьогодні день народження Хвильового, одного з двох українських письменників, які у дивний спосіб є моїми постійними співрозмовниками. Якщо Микола Хвильовий перебуває у площині етики, то Микола Бажан є безпосереднім поетичним приятелем. Чи варто доповнювати це словами Бажана, який по смерті Хвильового роздратовано заговорив про те, що з під палки письменників змушують кричати «ура» советам, Сталіну, Горькому? Сподіваюся, оператори наступних ігор не надихатимуться горловим співом та варганом у абстинентному полюванні на білок. У майбутньому наша з вами історія мені бачиться як симулякри обслуги нових диктаторів.

Днями на сторінці у Facebook я опублікував своє фото з іграшкою коали і підписав його словами: «Панди, зима близько!» Прикметно, що мої друзі почали реагувати переважно на візуальну частину посту, де зображено коалу, а не на текст, де прописано моє звернення до панд. Звідси висновок, що у цивілізаційному просторі з'явилося нове покоління користувачів, для котрого інформаційне навантаження перемістилося у площини Рошаха та Люшера, а сентенціям Геракліта, Сенеки чи Президента окремо взятої країни слід набувати нових форм комунікації. Очевидно, що рухаємося у напрямку візуального буття з наївною філософією.

Можливо, нам справді потрібна нова парадигма культури: філософія наївного світу? Та наївність, можливо ніцшеанська дитина, як найвищий рівень особистості, здатний творити нові цінності. У Кьелла Нордстрема — футуролога та професора шведської школи економіки є зріла думка, що у багатополарному світі поєднуючи між собою існуючі системи ми витворюємо систему нового устрою. І це не маячня малята. В тоталітарному просторі суспільство, яке звикло продавати і купувати, вимагає від поета соціальної виваженості. Але славу, наче стейк, готують з кров'ю.

Хвильового зламала потреба пояснити для себе підміну пластичної форми мистецтва революційним змістом гасел, з абсурдом доносів між друзями та рідними, варварськими правилами гри на виживання, психофізіологічний Голодомор і передбачення нинішнього інформаційного та мовного гетто. Правила гри загалом не змінилися, змінилася кількість Хвильових, здатних брати на себе відповідальність за вчинки покоління.

13.12.2018 р.

ПРО АВТОРА.....

Олег Короташ (нар. 8 березня 1976 р.) — український поет, філософ, громадський діяч. Член Національної спілки письменників України з 1997 року. Автор чотирьох поетичних книжок, в т. ч.: «Елегії острова Патмос», «Поет без імперії», «Бордель для військових». Співатор більше двадцяти різножанрових антологій. Вірші перекладалися кількома іноземними мовами. 20 травня 2018 року в Чернігівському молодіжному театрі відбулася прем'єра вистави за мотивами поезії Олега Короташа. Кавалер ордену Святого Миколая Чудотворця. Мешкає у Києві.

Микола ВАСЬКІВ

III ІССИК-КУЛЬСЬКИЙ ФОРУМ. АЙТМАТОВСЬКИЙ

Рішення провести III Іссик-Кульський форум збіглося в часі з 90-річчям із дня народження Чингіза Айтматова, ініціатора й організатора проведення двох попередніх знакових зустрічей провідних інтелектуалів світу. Останні роки життя письменника були зовсім не безмарними через відверте ігнорування і навіть показові спроби принизити

його з боку тодішнього президента Курманбека Бакієва та його адміністрації, які сприймали Айтматова, як і багатьох інших друзів, товаришів, політиками-«попередниками». Це призвело до відчуття провини і боргу перед класиком киргизької та світової літератури ХХ століття. Тому III Іссик-Кульський форум, отримавши назву «Чингіз Айтматов і виклики сучасності», пройшов під знаком Айтматова, доповіді й повідомлення зосереджувалися переважно на його постаті та творчості.

Перший Форум проводився у середині жовтня, з 14-го по 17-те, 1986 року. Небезпека краху радянської економіки, відцентрові рухи, загострення глобальних політичних, культурних, екологічних тощо проблем спонукали до пошуку контактів і порозуміння соціалістичного табору з Заходом. Але офіційне керівництво СРСР не могло робити прямих кроків назустріч, бо ж ідеологія була понад усе. Досить нагадати, що майже паралельно з першим Іссик-Кульським форумом відбувся радянсько-американський саміт у Рейк'явіку, який через непоступливість М. Горбачова і Р. Рейгана ледь не завершився наступним етапом «холодної війни». У такій ситуації слово мала взяти громадськість, а оскільки в Радянському Союзі справжніх громадських діячів, лояльних до влади, можна було порахувати на пальцях, то ініціатива надзвичайно авторитетного не лише на Заході, а й у всьому цивілізованому світі Чингіза Айтматова провести зустріч харизматичних інтелектуалів із різних країн і континентів знайшла підтримку на найвищому рівні. Письменник наполіг, щоби ця зустріч відбувалася не в Російській Федерації, а в рідному його Киргизстані, на березі Іссик-Куля.

Усього у Форумі взяли участь 19 провідних митців і науковців із різних сфер діяльності, громадських діячів. Серед них — Федеріко Майор, який незабаром став генеральним директором ЮНЕСКО, президент Римського клубу Александр Кінг, американські футурологи Елвін і Гайді Тоффлери, відомий британський актор, режисер і письменник Пітер Устінов, американські письменники Джеймс Болдуїн і Артур Міллер, який сприймався в СРСР як символ занепаду західного мистецтва. А ще кубинський автор документально-художніх творів Лісандро Отеро, прозаїк Яшар Кемаль і композитор Йомер Зюльфію Ліванелі з Туреччини, індійський музикант Нараяна Менон, художник Афеворк Текле з Ефіопії, італій-

ський фізик Аугусто Форті, актор зі США Девід Болдуїн, три представники СРСР, серед яких, зрозуміло, Чингіз Айтматов.

Айтматов, обраний президентом Форуму, запропонував гасло-назву для заходу — «Вживання через творчість». «Збурювачем» спокою був французький письменник, лауреат Нобелівської премії Клод Сімон, переконаний антикомуніст, який не сприймав будь-яких спроб використати зустріч для пропаганди радянсько-компартійної системи та її ідеології. Тому довелося зосередитися винятково на проблемах, які хвилювали й об'єднували всіх. Після цього було досягнуто справжнє взаєморозуміння і робота Форуму стала досить плідною. Йшлося і про нагальні проблеми роззброєння, і про потребу спільно вирішувати екологічні проблеми, й економічну співпрацю, соціальний захист тощо. У їх вирішенні важливу роль повинні відігравати провідні країни світу, але не меншою має бути і вагомість митців, науковців, громадськості, які мають контролювати владу і пропонувати нові, неординарні кроки з перенесення центру уваги від державних інтересів на конкретну особистість, на загальнолюдські цінності. В останній день Форуму Ч. Айтматов і К. Сімон розставалися найщирішими друзями.

Здавалося, що перед Форумом відкриваються широкі перспективи на найближче майбутнє. Але крах і розпад СРСР відсунули проведення наступного Форуму на цілих 11 років, хоча щось на його взірць проходило у Швейцарії, США, Мексиці, Франції й Іспанії. Другий власне Іссик-Кульський форум, знову на березі священного киргизького озера, під назвою «Глобальні й національні аспекти культури у ХХІ столітті» відбувся з 14 по 18 липня 1997 року. В ньому взяли участь частина тих, хто був у Чолпон-Аті ще у 1986 році, до них додалися нові провідні політики, митці, науковці, серед яких було чимало представників новостворених незалежних держав Центральної Азії, тюркських народів. В основній доповіді Чингіз Айтматов зазначав, що початок третього тисячоліття проходиме насамперед під знаком розвитку національних культур, і треба зробити все можливе, щоби спрямувати його в конструктивне русло, у співпрацю і взаємозбагачення культур, а не їх протистояння.

ІІІ Іссик-Кульський форум кількісно значно перевершував два попередні — зібралося понад 150 учасників із різних країн світу. Така масовість, як не дивно, не надто пішла на користь заходів. Це не стосується якраз організаційних моментів, хоча дати собі раду з прийомом, розміщенням, переміщенням, харчуванням такої значної кількості гостей було доволі непросто. Треба зазначити, що з цим господарі впоралися на відмінно. Усі заходи відбувалися в резиденціях президента на околиці Бішкека і в Чолпон-Аті на березі Іссик-Куля. Дивувало, хоча і не мало би дивувати те, що працівники Міністерства культури Киргизстану надзвичайно добре обізнані не лише з історією і здобутками рідної культури, а й були

чудовими айтматознавцями на рівні фахових літературознавців. Мабуть, подив зроджувався на тлі наших, українських, менеджерів від культури й освіти. Для України, щоправда, вже незвично, коли кортеж автобусів і автомобілів пересувався в супроводі автомобілів із мигалками, коли всі поступалися дорогою. Але і швидкість

кортежу не перевищувала дозволеної швидкості руху в місті та за його межами. Масовість призвела до того, що були представники багатьох країн, та не всі мали належне уявлення про сутність Форуму і про творчість Чингіза Айтматова. Зрештою, про все у хронологічній послідовності.

Форум проходив з 4-го по 7-ме жовтня 2018 року, перші два дні — у Бішкеку, два наступні — в околицях Чолпон-Ати. Шкода, в перший день я не зумів прибути у Киргизстан, добираючись через Стамбул із книжкової виставки у Туркменістані. Всі ж решта учасників того дня побували в музеї Чингіза Айтматова в Бішкеку, а потім відправилися на меморіальне кладовище-пантеон Ата-Беїт (Поховання батьків), яке було створене за ініціативи все того ж Айтматова. Лише після створення незалежного Киргизстану письменник зумів дізнатися про місце розстрілу і поховання батька і багатьох інших репресованих у 1938 році представників киргизької еліти. Були проведені розкопки, які підтвердили інформацію про місце розстрілів, а ексгумація дала змогу ідентифікувати останки Торекула Айтматова та інших знищених киргизів. Керівництво Киргизстану підтримало ідею письменника створити меморіальне кладовище, куди перенесли останки загиблих. Коли на кладовищі встановлювали велетенський Дзвін пам'яті, Айтматов укотре милувався мальовничим красвидом, що відкривався з пагорба, на якому розкинувся Ата-Беїт. За заповітом письменника, його також поховали на меморіальному кладовищі, якраз недалеко від місця, де встановлений Дзвін пам'яті.

Про високий статус ІІІ Іссик-Кульського форуму, якого йому надавали киргизи, свідчило те, що відкривав його 5 жовтня президент Киргизької Республіки Сооронбай Жеєнбеков, який сказав теплі й проникливі слова про Айтматова як письменника, громадсько-політичного діяча, людину, про його значення для киргизів, про безмірну їх любов і шану до Айтматова. С. Жеєнбеков ще раз підтвердив уміння говорити без зайвого пафосу, а по суті, підкреслюючи вагомість і людяність киргизького класика, у короткому виступі під час офіційного прийому від його імені.

Поступово від вітальних слів офіційних осіб Форум перейшов до безпосередньої роботи. І тут масовість заходу привела до того, що виступи були різного рівня. Вагомістю відзначалися виступи учасника першого Форуму Рустема Хаїрова (Росія), учасників другого Форуму Мухтара Шаханова (одного з найближчих друзів Айтматова, автора книги діалогів із ним «Сповідь на схилі віку, або Плач мисливця над прірвою»; Казахстан) й Андрія Золотова (Росія), Мурата Ауезова (сина Мухтара Ауезова, який благословив у літературу Ч. Айтматова; Казахстан), Імтрауд Гучке (Німеччина). Привернула увагу доповідь-сповідь вірменського письменника Ваграма Мартіросяна, який, спираючись на твори киргизького письменника і власну творчість, говорив про те, як знайти взаєморозуміння на основі справжніх гуманістичних цінностей між різними культурами й націями. Зокрема й у вирішенні вірменсько-азербайджанського конфлікту, піднявшись над особистісними національними упередженнями і пристрастями. Щоправда, його позиція поки що не дуже знаходить розуміння з боку співвітчизників. Натомість знайшла найширший відгук із боку учасників ІІІ Іссик-Кульського форуму.

Утім дедалі частіше доповіді зводилися до констатації величчя Чингіза Айтматова і великої прихильності перед його постаттю. Відомий киргизький письменник, драматург, режисер Мар Байджієв із цього приводу зіронізував: розказують, який великий Айтматов, але жодним словом не пояснюють, у чому ж полягає його величчя. Ще одна група доповідачів — це ті, хто знали письменника особисто. Були серед них і цікаві виступи, які не лише відкривали нові, не відомі раніше сторінки біографії Айтматова, його творчого процесу, а й уписували його твори в контекст викликів сучасної епохи. Та більшість серед таких доповідачів — ті, хто один-два рази в житті коротко зустрічалися з киргизьким митцем і потім весь виступ будували на детальному описі цих зустрічей, на значимості своєї особи та власної творчості тощо. І все це тривало невиправдано довго в умовах часового цейтноту.

Спробою повернути Форум до його основ, закладених ще в далекому 1986 році, стали роздуми Олжаса Сулейменова про дегуманізацію сучасної культури, про глобально споживацький характер суспільства, про кризу в художній літературі й мистецтві загалом. Частково це йому вдалося, але загальний тренд подолати так і не вдалося. Можливо, це частково і виправдано, якщо врахувати ювілейний характер III Форуму і його назву — «Чингіз Айтматов і виклики сучасності». Цей тренд домінував і протягом двох наступних днів під час секційних засідань. Знову часовий цейтнот призводив до того, що доповіді доводилося скорочувати. Науковці завжди на конференціях схильні виходити за межі регламенту, але тут доводилося урізати ледь не половину відведеного для кожного доповідача регламентованого часу, щоби надати слово всім. Зрозуміло, що про запитання-відповіді, якесь серйозне і тривале обговорення доповідей не йшлося. Значною мірою це компенсувалося спілкуванням у кулуарах Форуму, від ранку до пізнього вечора, коли розмови, полеміки, обмін думками були дуже плідними.

Через насичений графік побачити Бішкек удалося хіба що крізь вікно автобуса. Тому винести хоч якесь певне враження не вдалося. Хіба що багато російської мови на вивісках, значно більше, ніж киргизької. Можливо, як у Києві 15–20-річної давнини? Так само переважно з вікна автобуса вдалося побачити киргизькі гори, але сказати, що враження незабутні, — нічого не сказати. Бо вони щоразу різні, у кілька рядів і на різній віддалі, тому кольорова гама нібито одноманітних гір щонайширша. Якщо ж до цього додати значною мірою засніжені гори чи лише частково вкриті снігом вершини на тлі блакитного неба і різних відтінків гірського каміння, то зрозумілим стане шохвилинний захват від зміни пейзажу. Навіть осіння пожовкла рослинність теж приваблювала різноманітністю. Можна лише уявити, що ж тут робиться навесні

та влітку! Зацікавили також кладовища, які промайнули перед очима, але повернули увагу незвичною і вибагливою архітектурою давніх поховань. Наскільки давніх — визначити важко.

Іссик-Куль довго проглядав на відстані одного-п'яти кілометрів крізь будинки поселень, гаї, придорожні дерева. Перше ж близьке знайомство з озером відбулося

в музеї під відкритим небом «Рух Ордо». Це дивовижний синтез міфологічного минулого, героїчного киргизького епосу, культу Чингіза Айтматова, вписаного у здобутки світової філософсько-культурної парадигми. Наступного дня збулася мрія з часів читання повісті «Білий пароплав (Після казки)». Ми каталися Іссик-Кулем на білому пароплаві. Лише це було не завершення, а продовження казки. По-новому, глибокою красою, вражали гори з озерної гладі, зроджуючи відчуття осягнення поглядом великих просторів. Чи не звідси космізм творів Айтматова останні 30 років його життя? І знову спілкування, спілкування... Особливо цікавим і плідним воно було узбецькими письменниками, з уже згадуваним Ваграмом Мртіросяном, киргизьким літературознавцем Осмонакуном Ібраїмовим (автором біографічної книги «Чингіз Айтматов»), азербайджанським культурологом Ібрагімом Халілом Балайогуллари...

Усього на якихось дві-три години вдалося вирватися на вулиці Чолпон-Ати. Архітектура чимось особливим не вразила. Зате значно привабливішими були ціни на продукти харчування. Не можна було втриматися, щоби не придбати традиційний киргизький пейзаж, витиснений на шкурі, й не менш традиційний і відомий білий киргизький мед. Саме у крамниці була і найбільша цікавинка-дивовижа Чолпон-Ати. Це — невеличкий заклад-універсам, у якому торгували немолоді дідусь і бабуся, мабуть, власники чи родичі власників крамниці. Несподівано увагу привернули два графічні портрети на бічній стіні. На наші розпитування чоловік пояснив, що на одному з портретів — його чи то дідусь, чи то прадідусь. А на іншому — один із родових керівників-баїв кінця XIX століття, який прославився серед співвітчизників допомогою бідним землякам, особливо у голодні роки, і меценатством. От тобі й класова боротьба, експлуатація і все таке інше... Хочеться тепер, щоби й у нас навіть у крамницях відроджувалося, зберігалось давнє і недавнє славетне минуле, в усіх деталях і повноті.

Проведення такого масштабного заходу, яким був III Іссик-Кульський форум, — справа надзвичайно затратна. Це стосується й організаційних зусиль, і продуманої логістики, і, звичайно, значних фінансових витрат. Тому розраховувати на часте проведення Форумів не доводиться. Попри те задум першого з них і потім його продовження є дуже важливими. Хай як це пафосно звучить, не стільки для киргизів, скільки для всього людства. Гуманітарний розвиток людства, його рівень духовної культури зараз, на відміну від техніко-технологічного розвитку, матеріального комфорту, переживають глибоку кризу. Виявляти болісні точки сучасної людської екзистенції, шукати шляхи подолання цієї кризи, пропонувати оригінальні ідеї, форми і засоби їх упровадження в життя — в цьому покликання Іссик-Кульських форумів. Про що засвідчило і Звернення учасників III Міжнародного Іссик-Кульського форуму «Чингіз Айтматов і виклики сучасності» до світових лідерів, глав держав, діячів культури і мистецтва. Залишається сподіватися, що такі ще раз зможу побувати на такому визначному заході, тішачи себе думкою про приналежність до провідних інтелектуалів світу.

ЗАЯВА УЧАСНИКІВ ІССИК-КУЛЬСЬКОЇ ЗУСТРІЧІ 1986 РОКУ

Менше п'яти тисяч днів відокремлює нас від завершення століття і переходу в нове тисячоліття. Кризи, які мають глобальний характер і безпрецедентну складність, загрожують майбутньому людської раси. Безперечно, виникнуть інші, ще складніші проблеми, розв'язання яких буде непосильним для окремих країн і які потребують цілком нових підходів.

Зараз, зіткнувшись із такими складними проблемами, люди переживають почуття відчаю. Ось чому ми — люди творчості, письменники, митці й науковці — приїхали сюди, на озеро Іссик-Куль у Киргизстані, щоби на весь голос заявити про свою віру в людський геній, його творчі сили.

Оскільки світ змінюється дуже швидко, а традиційні інститути стають застарілими, всі ми повинні брати участь у пошуках нових розв'язків наших спільних проблем.

Творче начало дало змогу людству вижити вже протягом багатьох тисячоліть у цьому світі, обтяженому лихами, війнами і катастрофами. Тому надзвичайно важливо, щоби наступне століття стало не лише «століттям планети», а й «століттям творчості». Вживання і щастя через творчість — ось наша відповідь на серйозні небезпеки й загрози в нашому перевантаженому проблемами світі. Як у минулому, так і в сучасності прогресові людства часто заважало небажання побачити і визнати реальний стан речей. Справжня мудрість у тому, щоби знайти у собі достатньо уяви, мужності й проникливості і зробити сьогодні свідомо те, що ми будемо змушені зробити завтра через необхідність. І тому ми не лише повинні екстраполювати сучасність у майбутнє, а й також творчо брати участь у його формуванні. Це потребує нового нелінійного мислення, уяви, глибокого проникнення у суть проблем і нових випереджувальних ініціатив.

Наше майбутнє вже ніколи не буде таким, яким воно було в минулому. Лише ті з нас, хто здатен побачити приховане, зможе і звершити неможливе. А це означає, що нам необхідно мати свободу для того, щоби створювати, поширювати чи викладати такі способи мислення, які вимагають багатоплановості і здатності сприймати все нове.

Нові ідеї повинні поширитися на всі сфери нашого життя, включаючи політику, створюючи таким чином нове мислення у кожній країні. Майбутнє не повинно залежати лише від рішень, які приймаються політиками, і від конфронтацій між окремими державами. Велику роль покликаний відіграти людський геній, сила уяви талановитих людей, ініціативи і відкриття людей науки, мрії поетів, а також сподівання простих людей, і лише все це, разом узятє, допоможе посіяти

зерна нового мислення — загального і політичного.

Ми знаємо, що керівники країн, які тримають на своїх плечах основне навантаження відповідальності, роблять усе можливе, щоби прийти до згоди про майбутнє людства. Ми всі сподіваємося, що вони знайдуть у собі достатньо мудрості, натхнення і віри,

необхідних для того, щоби продовжити шлях до майбутнього світу, прийнятого для всього людства.

Саме тому ми прийняли дуже своєчасне запрошення Чингіза Айтматова і приїхали сюди, у Киргизстан, на береги Іссик-Куля, оточеного величними горами Тянь-Шаню.

Сподіваємося, що зерна, посіяні нами на Іссик-Кулі, дадуть багаті сходи і що багато представників людей творчості у всьому світі приєднаються до наших зусиль створити новий світ, про який ми мріємо.

ЗВЕРНЕННЯ учасників Міжнародного Іссик-Кульського форуму «Чингіз Айтматов і виклики сучасності» до світових лідерів, глав держав, діячів культури і мистецтва

Міжнародний Іссик-Кульський форум «Чингіз Айтматов і виклики сучасності», який відбувся у Чолпон-Аті з 5 по 7 жовтня 2018 року, зібрав інтелектуалів, діячів культури, науки з 25 країн світу. Головними темами обговорень і дебатів стали глобальні проблеми, з якими стикається сучасний світ. Це наростання загроз глобальній безпеці, яке вимагає перегляду багатьох положень і принципів світового порядку; це збереження культурної спадщини й історичної пам'яті; це криза гуманізму, духовне зuboжіння, локальні війни і криваві конфлікти, в тому числі на релігійній основі; це замах на суверенітет народів, утрата культури гармонійного співіснування людини з довкіллям і багато іншого.

Ми, учасники Міжнародного Іссик-Кульського форуму «Чингіз Айтматов і виклики сучасності», прагнучи зберегти спадщину і розвивати ідеї великого письменника-гуманіста, мислителя, державного і громадського діяча Чингіза Айтматова, визнаючи, що проблеми, порушені в його творчості, мають планетарне значення і потребують уваги світового співтовариства, звертаємося до світових лідерів, глав держав, діячів культури і мистецтва, щоби:

— позбутися економічного егоїзму і культурного ізоляціонізму в будь-яких їх формах і виявах, бо це призведе до руйнування визнаних міжнародних інститутів безпеки, деградації найвищих цінностей гуманізму і людяності;

— підтримувати діалог між країнами, конфесіями і культурами і виключити силові методи розв'язання світових проблем;

— відректися від мови взаємних погроз і силового протистояння, оскільки політика тиску, санкцій, розв'язання торговельних та інших війн перейшла всі мислимі межі.

Міжнародний Іссик-Кульський форум — це завжди голос розуму, діалогу і вільного обміну думками. «Вживання через творчість» — такою була життєствердна формула буття, запропонована учасниками легендарного Форуму 1986 року за ініціативою Айтматова і почута світовим співтовариством. Ці слова зараз звучать

ще більш актуально, бо виражають насущну умову нашої спільної долі. «З ким ви, майстри культури?» — хоча це запитання прозвучало ще у 1933 році, коли світ був сповнений передчуття світової трагедії, слова ці доцільні й тепер, бо перед очима людства:

повністю зруйновані міста й населені пункти, знищені пам'ятки давньої культури, люди, охоплені божевіллям релігійного радикалізму і готові на будь-який злочин, половина людства, яка страждає від голоду і хвороб, жінки і діти, втікачі, кинуті напризволяще,

танення льодовиків, зникнення лісів, розширення пустель, загибель цілих видів тваринного і рослинного світу,

океани і ріки, до межі заповнені пластиком сміттям, яке руйнує екологію планети...

Треба зупинитися. Час дослухатися до голосу тих, хто про все це твердив, і твердив неодноразово. Одним із них був великий син киргизького народу, громадянин світу, мислитель-гуманіст планетарного масштабу Чингіз Айтматов.

Ось його мольба-закляття, звернене до нас, нащадків:

«Лечу і плачу, лечу і плачу, заклинаючи людей і богів. Якомога обережніше з землею, о люди, якомога легше навідліг. Що — журавлині сльози? Змахніть їх із обличчя! І все-таки, і все-таки — упаси вас, о люди, від лих людських. Упаси від пожеж незгасних, від кривавих побойц нестримних. Упаси вас від справ непоправних, від лих людських!..»

Звертаючись до політиків, до лідерів держав, до діячів науки і культури, ми висловлюємо спільне переконання учасників Іссик-Кульського форуму, їх одностайне побажання:

— підтримати зусилля всіх країн і організацій, які відзначають у 2018 році 90-річчя Чингіза Айтматова, спрямовані на популяризацію його ідей і поглядів у сучасних умовах;

— сприяти ініціативі Киргизької Республіки зі створення «Міжнародного Айтматов-центру» зі штаб-квартирою в Бішкеку;

— продовжувати проведення Міжнародного Іссик-Кульського форуму як постійно чинного майданчика для діалогу і вироблення механізмів реалізації комплексних міжнародних гуманітарних програм та інших проектів.

Миру вам, люди. Розсудливості й доброти. І міцної пам'яті про минуле. Хто думає про майбутнє, той не повинен повторити помилок минулих епох.

Учасники Міжнародного Іссик-Кульського форуму

*м. Чолпон-Ата,
Киргизька Республіка
7 жовтня 2018 року*

Сергій ТАРАДАЙКО

МАЗЕРРА

Дія відбувається у пригніченій і непокірній країні: у Польщі, в Ірландії, у Венеціанській республіці, в одній з південноамериканських або балканських держав...

Х.Л. Борхес. Тема зрадника і героя

Про цю прикметну сторінку в європейській літературі (та мистецтві) вже говорено-переговорено. Для нас і приємно і, треба визнати, трохи дивно, що ключовій, напевне, фігурі в історії України — Мазепі — було присвячено стільки творів. І найперше можна згадати поеми Байрона й Віктора Гюго. Саме поеми, це важливо зазначити. Тож ідеться не про справжнього Мазепу, а про певний художній образ. Але, звісно, живився він усе ж історичними, хай навіть і не завжди достовірними відомостями.

До речі, джерело цих уявлень уже відразу було відкрито позначене. — Так у згадуваній поемі лорда Байрона ми бачимо передмову, де наведено три короткі фрагменти з «Історії Карла XII» Вольтера. Саме звідси були взяті й вирішальні перипетії, й характерне написання самого прізвища: *Mazepa*. Саме звідси поширилася й історія, що начебто відбулася при польському королівському дворі, де Мазепа набуває свого першого досвіду у світі влади... Для початку «покойовим» у короля, тобто «пажем», як у Вольтера, — «*page*». Це дає привід сказати, що він уже змолоду добре вихована й приємна людина. Й подекують, у нього була пригода з якоюсь пані, що виявилася жінкою дуже поважного шляхтича. Тож ображений чоловік аж надто розлютився та заповзвся покарати того зухвальця.

Щиро кажучи, саме це покарання й відіграло найбільшу роль у появі літературного та мистецького Мазепи. Мова, власне, про те, що майбутнього гетьмана було ніби роздягнуто й прив'язано до коня. Самого ж цього коня відшмагали і налякали нагаями, й він щосили помчав, і поніс на собі Мазепу й привіз, уже ледве живого, до України...

Не варто, певне, казати про казкову й міфологічну природу тої події. Дослідники врешті визнали, що конфлікт і справді був, але з іншого приводу та з іншою людиною. Й називають ім'я такого собі Пасека. По суті, це він розлютився на Мазепу і, готуючи мемуари, просто вигадав історію про коня. Щоб якимось і на майбутнє принизити свого недруга. Здається, що саме звідси (за посередництва Воль-

тера) ця «подія» постала в європейській літературі. Втім історики, причому навіть і ті, хто прискіпливо й упереджено ставився до гетьмана, — найперше, звісно, російські, — сприймали все це критично й називали «легендою». Зовсім інша справа — поети. Для них ішлося, напевне, про дещо найважливіше.

На відміну від історичного дослідження, що має спиратися на факти, поезія тут і справді надихалася саме *вигаданою* подією, — це підтверджують і численні твори малярства, що присвячені Мазепі. Для прикладу можна взяти картини Жеріко, Делакруа, Верне, Булянге й багатьох інших. І прикметно, що зображена переважно саме та сумнівна подія.

Тобто склалася суперечність, де дослідження було різко протиставлене до художнього розуміння. При цьому різні дослідники сьогодні досить охоче посилаються на мистецьку мазепіану, певне, враховуючи класичний її статус і поважний масштаб. Але згадують її зверхньо й поблажливо, відзначаючи, що це, мовляв, епоха *романтизму*. — Ну чого ви чекали від епохи романтизму? Та насправді все не так однозначно, й невідомо ще, де глибше позначалася сама природа героя.

Не варто сперечатися, це справді була традиція романтизму. І, звісно, вирішальну роль у появі нашої теми відіграла поема Байрона — після неї саме й з'явилися ці картини. Зрозуміло, що західні живописці не надто переймалися й Мазепою, й Україною. — Насправді вони побачили тут яскраве поєднання людського тіла й коня, цих улюблених у малярстві моделей... Але пов'язаних у дуже незвичний спосіб, і саме таке поєднання створило досить яскраву й напружену композицію. За тою самою схемою, до слова, складалася й відома в європейському живописі тема «Викрадення Європи», це класичний сюжет із античної міфології, коли Зевс у вигляді білого бика викрадає дочку царя. Тобто можемо припустити, що й вигадка про Мазепу сприймалася на Заході, по суті, міфологічно.

Певна річ, у цьому випадку байдуже, вигадана подія чи правдива. Хай навіть і вигадана напевне. Бо така «міфологічність» і численні звертання до відзначеного сюжету вже самі по собі неначе надавали йому реальності. Про таке казав і Мігель де Унамуну: «У вічності легенди та поетичні вигадки варті більшого, ніж історія»¹.

Однак важливо зрозуміти, чому ця казкова подія стає настільки відомою. Вся справа тут у *тілесності*, бо тіло виявляється не просто нашою, сказати б, оболонкою. — Це спосіб, єдиний і незамінний, бути присутнім у цьому світі. Тож усе найістотніше, що може з нами відбутися, позначатиметься на тілі. Більше того, його стан і положення, задоволення та страждання виявляються чи не сутністю всіх подій, а певні становища, в яких опиняється наше тіло, стають і справді дуже промовистими. Й немає жодного значення, де сталися ті події: мова тіла для всіх однакова. — Щоб одразу таке збагнути, погляньмо на християнство. Звичайно, воно спиралося на церкву та обряди, на тексти свого писання й богословську традицію. Та найглибшою його суттю, що стає символічною, вже здавна постало *тіло* (!), розп'яте на хресті. Й пояснити таке нескладно. Бо тілесність є найближчою для людини, причому спільною для всіх і незалежною від історичних обставин. Отже, тіло в тому становищі справляло велике враження.

По суті, дещо подібне відкрилось і в історії про прив'язаного Мазепу, де природне чуття тілесності накладалося на дивне й карколомне положення. Не да-

ремно Дмитро Донцов уживає дуже сильне словосполучення, коли каже про майбутнього гетьмана... «розп'ятого на коні»¹.

Поза сумнівом, ішлося не про подію чи прикрий випадок, а найперше про досить яскравий образ. Іще й значно посилений, якщо згадувати про тіло та його сприйняття. Більше того: цей образ у художньому мисленні Заходу стає ледве не символічним. І не треба робити знижку на згаданий романтизм. Адже то була мистецька течія, що з'явилася після Французької революції й епопеї Наполеона, позначивши певні зміни в європейському світобаченні. Вже гостро відчувалося, що життя ніби скуте старими догмами і порядками. Й подалати таке становище здатна тільки вільна людина...

Тож образ юнака з України, прив'язаного до коня, й ті буремні події, що відбулися тут іще за століття (!) до революції й Наполеона, — несподівано стали знаковими для Заходу, бо підштовхували до змін. І важливо зазначити, що Мазепа не чужа людина в Європі, починаючи із здобутої ним освіти. — Насамперед у Києво-Могилянській академії. Після того в Італії та Німеччині, у Франції та Голландії (де вивчав артилерію). Крім, ясна річ, української та польської, він іще володіє російською, німецькою, італійською, татарською...

Та найглибше звичайно враження на досить освічених його співрозмовників, як відомо, справляла його довершена латина, густо приправлена цитатами (звісно, напам'ять) із Овідія чи Горация...

Додати сюди шляхетність і нескладно дійти висновку, що Мазепа — це насамперед *європеець*. А його величезні здібності вже відразу вказали сферу, де найкраще послужити своїй країні. Вона тільки з'явилася на межі, власне, західного світу й виборювала своє місце між агресивних і ворожих сусідів. Отже, місія посланця й дипломатія виявлялися просто життєво необхідними. Ці здібності зовсім юного Мазепи були помічені ще при польському дворі, коли йому почали давати дуже серйозні доручення, й бували непорозуміння: чому прислали таку молоду людину?

До того ж у Польщі він ясно переконався, що ніколи не стане своїм. — Адже завжди буде лишатися «козаком», як у Пасека, хоча й «нобілітованим» або, просто сказати, шляхтичем. І коли розраховувати на кар'єру, то треба повертатися в Україну.

Зауважимо, що то була винятково важка доба для козацької держави. Саме тоді вона виявляється розірваною за лінією Дніпра: на Правобережжя й Лівобережжя. Тож одна сторона тяжіє до Польщі, тоді як інша — до Московії. Втім, ілюзії, що з'явилися за Богдана Хмельницького, вже розвіялись, а надія на Московію не справдилась. Україна все відвертіше поглиналася нею, тепер іще й розірвана між отими сусідами, що відкрито претендували на ці землі. Країна була, по суті, розділеною між ними...

Необхідно було шукати зовсім іншого союзника, бо найближчі сусіди не дозволяли сподіватися на самостійність. Але варто відзначити, що ця тема з'явилася не тепер. Іще Богдан, як відомо, звертався за допомогою до татар і намагався знайти надійнішого покровителя за ворожу для нього Польщу чи Московію. Природно, що за теперішнього становища ці пошуки відновились, і, звичайно, найперше треба згадати про Петра Дорошенка. Його погляди й сподівання звернулися до Туреччини...

¹ Донцов Д. І. Мазепа і мазепинство // Донцов Д. І. Культурологія: Де шукати наших історичних традицій. Дух нашої давнини. Вибрані есеї. — Харків: Фоліо, 2016. — С. 572.

¹ Унамуну М. де. Життя Дон Кіхота і Санчо. — Львів: Астролябія, 2017. — С. 175.

На службу до гетьмана Дорошенка й потрапляє Мазепа. І незабаром, якщо зважати на його здібності, стає дуже корисною й незамінною людиною. До речі, згадавши про його здібності, напевне, треба відзначити ще й таке. — Починаючи змолоду й до похилого віку, він усім одразу *подобався!*.. Жінкам і чоловікам, і молодим, і вже літнім, і простим, і шляхетним... Адже маємо купу прикладів, як у дуже складних умовах йому вдається вціліти й виграти, хоча шанси на це здавалися щонайменшими. — Не дивно, що всі дослідники відзначали його здатність «очарувати».

Певна річ, у Дорошенка він отримував і різні дипломатичні завдання. Тож одного разу, прямуючи до Криму, він і справді потрапив у небезпечну й доленосну для нього пригоду... Мазепі було доручено передати кілька листів і просити про допомогу з боку Туреччини і татар, які були васалами турків. Але сталася прикра річ. Адже він їхав у складі тої татарської місії, яка шойно відвідала Дорошенка й поверталася до Криму. Ще й отримавши «подарунки» для хана — партію бранців-українців. Ось така то була доба! Та десь у степу вони раптово наштовхнулися на запорожців. А ті, звісно, звільнили бранців і перебили татар. Отже, постало питання: що робити з Мазепою? Знайшлися гарячі голови, що одразу хотіли його вбити, та щось у ньому таки було...

Хай там як, але його відвезли на Січ, і славетний отаман Іван Сірко заступився за нього. Відносно тої події виникає й нова легенда, поширена ще з літопису Величка. Ніби Сірко (втихомирюючи й умовляючи запорожців) каже відомі слова: «Панове браття, просимо вас, не убивайте цього чоловіка, може, він вам і нашої вітчизні надалі згодиться»¹.

Втім, у наступній фразі літопису бачимо, що козаки, хоч і послушалися Сірка, не відпустили свого бранця і наказали «закувати його в міцні кайдани, в яких Мазепа перебував у Січі кілька років...» І, можливо, це ще цікавіше, ніж оті «пророчі» слова. Бо пригадується перша, власне, «польська» легенда: за всієї відмінності тих обставин, є тут і дещо цілком однакове чи подібне. Саме зв'язаність і закутість у кайдани, тобто позбавлення волі. Дуже тілесні, сказати б, образи несвободи, з яких уже випливає дещо спільне й загальне. Відчуття вкрай обмеженої можливості для маневру й, напевне, приреченості. По суті, це дещо дуже глибинне й істотне для нашого відчуття самих себе.

Згадаймо, до речі, й дивовижну пісню про Байду, де героя було підвішено, причому на гак і за ребро. — Тобто знову дуже тілесна «розп'ятість», яка стає передумовою для подій наостанок...

Але треба все ж уточнити, що «кілька років» у кайданах є, безумовно, перебільшенням, адже легко дізнатись у хронології, що насправді тут ішлося про тижні, та саме перебільшення, власне кажучи, й притаманне для легенди. Крім того, нова пригода показала всю драматичність обставин, які постали тоді в Україні. Бо Дорошенко, чие доручення й виконує Мазепа, — це гетьман її правого берега; на лівому березі — Самойлович, і при цьому Лівобережжя все більше підпорядковується Москві. Не дивно, що розбіжності й суперечки лише зростають. І, дізнавшись про затримання посланця та ще й з листами, Москва, звичайно, зажадала його видачі...

Врешті-решт Івана Мазепу було передано Самойловичу й уже звідти доручено до Москви. Причому знову відбувається те саме. Бо захопленого посланця й, по суті, бранця сприйняли доволі добре й, отримавши свідчення, повернули до Самойловича... Щоправда, саме там і довелося залишитися. — Втім, і зараз

іще вчорашній полонений не загубився й, завдяки своїй харизмі та підготовці, знову виявився потрібним.

Ясна річ, у Самойловича на Мазепу були покладені представницькі й дипломатичні завдання, правда, тепер уже довелося мандрувати до Московії. Це тривало довгі роки й принесло йому широке коло знайомств. А найперше треба згадати князя Голіцина, людину, що визначала тоді політику Москви. Не зайве згадати й прозахідні його погляди, й освіту. Недаремно тоді казали, що він один із чотирьох людей у Росії, що здатні були говорити латиною. — Поза сумнівом: освічений і вихований Мазепа не міг йому не сподобатись.

Як відомо, зусилля саме Голіцина призвели до відставки Самойловича й «обрання» (бо куди було подітися старшині) нового гетьмана. — Мазепи... Хоча наївно вважати, що Голіцина підштовхнули до цього саме культурні та прозахідні міркування. Справа в іншому, бо Мазепа, попри блискучу кар'єру на Лівобережжі, сприймався тут і надалі за «дорошенківця», ніби чужинця. Не кожному подобалось його польське минуле, його шляхетне поводження й володіння чужими мовами. Ворогів або принаймні недобррозичливців у нього було вдосталь. — Але саме такого гетьмана, слабкого й залежного, хотілося мати Москві в Україні.

Це відразу засвідчили й Коломацькі статті, бо кожні вибори гетьмана були приводом, аби дати нову редакцію й уточнення договору між Україною і Московією. Звичайно, кожного разу посилалися на Богдана Хмельницького. Та первинна сутність угоди все відвертіше відкидалась, і, зрештою, виникала майже повна підлеглість... У «статтях», які підписує Мазепа, це вже цілком очевидно. Тут і жорстка заборона щодо зовнішніх відносин (і це для майстра дипломатії), й російський стрілецький полк у Батурині, резиденції гетьмана (ніби тільки для охорони), й призначення на важливі посади та звільнення лише за згодою Москви, й, напевне, найнеприємніше: бо всі, кому здавалося, ніби наміри гетьмана не сумісні з інтересами Москви, мали негайно про це повідомляти. Зрозуміло, що заохочення до подібної практики лише посилює розбіжності й недовіру, бо направлені до Московії доноси стали звичайною прикметою того часу.

Тож Івана Мазепу було нібито піднесено на вершину. Хоча справжнє його становище видавалося надто непевним і несподівано нагадало той образ, який постає у легендах. Адже гетьман і справді почувався наче зв'язаним...

Але врешті великі зміни вже трапились у Московії, бо влада перейшла до молодого царя Петра. Для Мазепи це створило дуже серйозну небезпеку. Його прихильне (хоч і вимушено) ставлення до минулої влади мало вийти для нього боком. Але й зараз усе минулося. — Більше того, Петро поставився до нього з якнайбільшою повагою, й це неважко зрозуміти. Бо Мазепа вже вгамував опозицію й утвердився на чолі доволі великого війська, тому, звісно, розраховувати на цю допомогу було критично важливо для молодого царя, для нової, ще незміцнілої влади.

Та й потім їхні стосунки видаються чи не зразковими. Треба визнати, що Мазепа стає знову конче потрібним і сумлінно виконує свої зобов'язання. До того ж і Москва тоді зосередилася здебільшого на південному напрямку, де воювала проти татар і Туреччини. Поза сумнівом, й Україна зіграла тут окрему важливу роль. Адже Мазепа дає до спільного війська свої підрозділи та, зважаючи на досконале знання регіону, виступає найкращим радником; але, звісно, найбільше царя та гетьмана пов'язали саме здобуті ними зв'язки. Тож у Петра виникає повна довіра до Мазепи. — Тим і справді страшнішою була година розчарування...

Зазначимо, що Московія, за самою своєю природою, сприймала себе насамперед як *імперія*. Для Петра поміж іншого — це бажання вийти до моря, й на півдні,

¹ Величко С.В. Літопис. Т. 2. — К.: Дніпро, 1991. — С. 170.

й на півночі. Звичайно, його захоплює пропозиція від Августа, тогочасного короля Польщі, — відбити землі на Балтиці та посунути Швецію. Це Північна війна. Вона стає доленосною для становища в Європі.

Щодо гетьмана, то розв'язка наближається... Ті події дуже докладно розглянуті в історичних дослідженнях, а нині це зацікавлення ще й зростає. Враховані всі найменші подробиці й показано, чому сталося те, що сталося. Та, читаючи ці дослідження, можна врешті відчувати: тут ідеться не про збіг якихось обставин, а про дещо майже фатальне. Бо спочатку війна складалася для Московії невдало, й, переконавшись у безнадійній її відсталості, Петро починає глибокі перетворення. В Україні вони відчувались як остаточна втрата залишків автономії й цілковите розчинення в імперії, поглинання...

Для Мазепи це видавалося, звичайно ж, особливо помітним, адже влада, ще вчора беззаперечна, стрімко зникала. Й доводилося діяти лише вимушено й не вигідно для себе. При цьому все відбувалось у нестримному вирі подій, коли впливати на них уже, здавалось, неможливо. — Знову згадується легенда про молодого ще Мазепу, прив'язаного до коня... Правда, зараз уже більше відчувається не лише ця прив'язаність, а фатальна сила подій, яка несла його до кінцевої катастрофи. Не можна не зауважити всю жахливу нестерпність отого стану, його граничне напруження й потребу хоч якось, але звільнитись. Не підраховуючи «за» і «проти», не розглядаючи варіанти, не готуючи собі відступ і виправдання на випадок, якщо нічого не вийде. — Просто вирватись із отого положення!

За всієї природності цього прагнення, його складно чи й неможливо відобразити в історичному дослідженні. Бо, вивчаючи різні мотиви переходу до Карла XII, розглядають (і це, звісно, потрібно) дещо цілком об'єктивне. Окрім того, в історичному дослідженні треба розглянути й причини поразки (те, що мала місце поразка, видається при цьому безсумнівним).

Інша справа, легенда. Вона не просто зображує й відтворює відчуття того позбавлення волі. — Вона найперше закликає до звільнення. Тоді, звісно, сама подія переходу до шведів отримує зовсім інше й глибше тлумачення, — незалежно від усього подальшого. — Про дещо дуже подібне захоплено пише вже згаданий тут Унамуну: «... бо твоїм тріумфом завжди було наважуватися, а не досягати успіху»¹. Це підтверджує ще й Ортега-і-Гассет: «Безумовно, спробувати — означає здійснити»².

Тож останній вчинок Івана Мазепи, попри відверто жахливі наслідки, виходить уже за межі події в історичному смислі. Це заклик і, так би мовити, «заповіт», який лишається для нащадків, аби ми були впевнені, що найперше

треба звільнитися, причому за будь-яку ціну. Щоб ідея незалежності стала суттю всього життя.

м. Запоріжжя

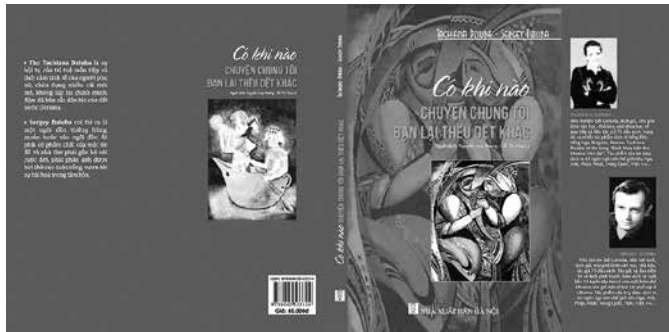
Д. Дроздовський. Інтерконтинентальність

¹ Унамуну М. де. Життя Дон Кіхота і Санчо... С. 65.

² Ортега-і-Гассет Х. Роздуми про Дон Кіхота. — К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2012. — С. 42.

ЛІТЕРАТУРНІ ДІАЛОГИ

В'ЄТНАМСЬКА ПОЕТЕСА І ПЕРЕКЛАДАЧ ДО ТХІ ХОА ЛІ: «Чернігів — дивовижно красиве місто!»

Нова книжка «Колись ви вигадаєте нас» відомих українських письменників Тетяни та Сергія Дзюби щойно вийшла у В'єтнамі, в м. Ханой, зусиллями вчених Ханойського університету та престижного Ханойського видавництва. Її переклали рідною мовою в'єтнамська поетеса **До Тхі Хоа Лі** й знаний науковець,

професор **Нгуєн Хиу Хоанг**. А передмову до дуже ошатної та незвичайної збірки написав кандидат філологічних наук, доцент Ханойського університету **Нгуєн Суан Хоа**. Перекладачка, котра тривалий час мешкає в нашій державі, та вчені з В'єтнаму — члени Міжнародної літературно-мистецької Академії України.

Це — вже 23 зарубіжна книжка Сергія і Тетяни. Їхні книжки успішно вийшли в США, Великобританії, Канаді, Швеції, Сербії, Чехії, Польщі, Болгарії, Білорусі, Туркменістані, Казахстані та інших державах. За свою творчість Т. і С. Дзюби відзначені багатьма високими зарубіжними нагородами.

Президент Міжнародної літературно-мистецької Академії України Сергій Дзюба урочисто вручив поетесі До Тхі Хоа Лі Міжнародну літературну премію імені Миколи Гоголя «Тріумф». Такими ж почесними відзнаками удостоєні вчені Нгуєн Хиу Хоанг і Нгуєн Суан Хоа.

Користуючись нагодою, поспілкувався з чарівною гостею.

— **Лі, Ви задоволені презентацією?**

— Так, чернігівські бібліотекарі — чудові, чуйні люди, гарно все підготували.

Отримати гоголівську нагороду для мене — велика честь! Я вже втретє в Чернігові (двічі була на міжнародному літературному фестивалі «Литаври», що проводився на Придесенні), і мені тут дуже подобається. Чернігів — дивовижно красиве місто, і люди гостинні. З авторами книги, Сергієм і Тетяною Дзюбами, я познайомилася на «Литаврах», тоді ж ми й домовилися про переклад їхніх віршів в'єтнамською. Взагалі перекладати поезію — складно, але мені було цікаво! Часто засиджувалася до глибокої ночі.

— **Скільки тривав цей літературний проект?**

— Два роки, адже знадобився час на редагування, верстку та друк збірки. Чудово, що міжнародний проект підтримали відомі в'єтнамські вчені — професор Нгуєн Хиу Хоанг і доцент Нгуєн Суан Хоа. Дуже їм вдячна! А в тому, що збірка вийшла на такому високому поліграфічному рівні та солідним накладом, — заслуга Ханойського видавництва. Взагалі це — подія! Наскільки я знаю, чи не вперше з часу проголо-

шення незалежності України, поетична книжка її громадян вийшла у В'єтнамі. Тому це — важливий крок до співробітництва між нашими державами у сфері культури.

— **У Вашому серці дві Батьківщини — народилися у В'єтнамі, а мешкаєте в Україні. Як це сталося?**

— Я сюди приїхала в 1988 році на роботу — працювала в Києві ткалею на Дарницькому шовковому комбінаті. Мій чоловік — також із В'єтнаму, трудився зварювальником... Згодом я ще навчалася в Українському центрі міжнародних гуманітарних програм. Ми жили в Києві, а потім переїхали до Білої Церкви. Нині я викладаю в'єтнамську в Центрі іноземних мов, а також редагую інтернет-газету в'єтнамською. Чоловік — приватний підприємець. У нас — двоє дітей. Син закінчив Київський національний університет імені Тараса Шевченка (за фахом — філолог) і тепер працює перекладачем у В'єтнамі. Нещодавно одружився на прекрасній дівчині, громадянці В'єтнаму; тож ми їздили на весілля, місяць гостювали. У мене там залишилися родичі й друзі. А донька навчається у Вінницькому медичному університеті, вийшла заміж за українця.

— **В'єтнамська діаспора в Україні — велика?**

— Так, звісно. Ми щиро, від усієї душі, любимо Україну, її людей, природу, цікавимося історією. В'єтнамці — працювита та сумлінні, тож їх завжди цінують. І ми — дуже дружні між собою! Коли я проводжу заняття в'єтнамської мови в Києві, то у мене немає жодної проблеми, де переночувати, адже багато друзів, які з радістю запрошують у гості. І в Києві, і в Білій Церкві до мене та моєї родини дуже добре ставляться. В'єтнамська мова вивчається в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, є вже магістри з в'єтнамської. Знаю, здібна випускниця планує, наприклад, відкрити власну туристичну фірму. Інша хоче ще вивчити японську, адже чим більше мов розуміє людина, тим краще!

— **Відверто кажучи, українці небагато знають про сучасний В'єтнам...**

— У В'єтнамі багато жителів взагалі переконані, що Україна — це просто якась область, частина Росії... Тому так важливо постійно до населення правдиву, об'єктивну інформацію. Нині В'єтнам активно розбудовується. В Ханой — увесь час, неначе за помахом чарівної палички, з'являються багатоповерхівки — красиві, ошатні. Там загалом чудові дороги, значно кращі, ніж тут, в Україні... В'єтнаму зараз дуже допомагає дружня Японія, постійно вкладає великі фінансові інвестиції, і це дає належний результат.

— **А які стосунки з США?**

— Зараз уже — цілком нормальні й партнерські. Та війна — в минулому... До Америки з В'єтнаму імпортуються різноманітні продукти, зокрема всі цитрусові, рис... Щороку приїжджають американські туристи. Тобто співробітництво з США взаємовигідно та ефективно розвивається.

— **А як щодо Китаю?**

— З Китаєм стосунки — непрості. Були воєнні конфлікти, вони захопили певну в'єтнамську територію й не бажають нічого повертати... Тому доводиться бути насторожі. Але, безперечно, в'єтнамська армія здатна захистити свою країну. І, я переконана, є великі перспективи у в'єтнамсько-українському співробітництві. Це вигідно нашим державам!

— **В'єтнам — Соціалістична республіка...**

— Так, і правляча партія — Комуністична. Однак варто наголосити, що там усе відбувається доволі демократично. Проводяться ринкові реформи. Головне, більшість громадян мають стабільну роботу і належні умови для життя. Скажімо, середня пенсія — близько 200 доларів. Середня зарплата — 300–400 доларів. Та, підкреслюю, що там продукти — значно дешевші, аніж у нас. І якщо вже людина придбала собі житло, то потім ЖЕКу взагалі нічого не платить — не так, як тут...

— **В'єтнам — аграрна країна?**

— Активно розвивається сільське господарство, рибна промисловість. Однак у нас зараз розвивається промисловість, відкриваються нові підприємства. Діти вчаться у школах, молодь — в університетах. Хто працює, той цілком нормально живе. На вулицях дуже багато автомобілів найновіших марок, одна з найпопулярніших — японська «Тойота». У Ханой вже затори навіть більші, ніж у нашому Києві — також кілька годин можна у «корках» простояти!

— **А яка основна релігія?**

— Буддизм, хоча є й інші вірування. Це не забороняється. Людина вірить у те, що хоче. Я, наприклад, вірю у вищий розум, у те, що ми — не єдині у всесвіті. Головне — вірити і сподіватися, що все буде добре. Привітно ставитися до людей, нікому не бажати зла. Бо насправді війна ще нікого не зробила щасливим. І як же можна бути щасливим, коли в цей час страждають інші?!

— **Які риси найбільше притаманні в'єтнамцям?**

— Працелюбність, доброзичливість, розум, доброта, чуйність. Хороші люди!

— **Ви Новий рік святкуєте?**

— Аякже, дуже люблю це свято. Хоча відзначаємо і в'єтнамський Новий рік, який святкують за місячним календарем — у січні чи лютому, як виїде.

— **Весілля в'єтнамців — за народними традиціями?**

— По-різному. Взагалі дотриматися всіх народних традицій під час весілля — нелегко! За народними традиціями весільна сукня має бути червоною. Хоча зараз на сучасних весіллях наречені нерідко одягають білі сукні, як і в Україні. Головне, щоб молодята жили в щасті та любові!

— **А хто в сім'ї — головний?**

— Чоловік. Такі наші традиції. Він — глава родини, ухвалює всі найважливіші рішення. Але, звісно, дружина користується заслуженою повагою та любов'ю. Я роблю те, що хочу... От коли вірші перекладала в'єтнамською, і він прокидався й бачив, що на годиннику вже друга чи третя година ночі, то дивувався: «Чим ти займаєшся? Чому не спиш?» І я йому щиро пояснювала, що займаюся поезією.

— **Це — аргумент?**

— Безперечно, — посміхається.

— **Що вважається символом В'єтнаму?**

— Квітка персика — дуже красива й ніжна.

— **Ваша родина харчується традиційно, як в'єтнамці?**

— Авжеж, у нас в'єтнамська кухня: тричі на день — рис, а також їмо суп, рибу (іноді м'ясо), овочі, фрукти та цитрусові, зелений чай. Я люблю готувати, це — теж творчість. Також дуже люблю квіти, природу, мандрівки. Наприклад, побувала в Німеччині та Чехії... У мене ще багато цікавих мрій. Життя продовжується!

— **Лі, міцного здоров'я, ніжної любові та великої удачі всій Вашій родині.**

— Щиро дякую, Сергію, навзаєм. Миру, добробуту і щастя нашим народам!

Спілкувався Сергій КВІТНИЦЬКИЙ

Тетяна ДЗЮБА

ТОЙ, ЩО ТВОРИТЬ СВІТИ

Класик сучасної казахстанської літератури Роллан Сейсенбаєв (1946) походить із роду Тобикти, до якого належали і Абай Кунанбаєв, і Мухтар Ауєзов. Для відродження пам'яті про славетного Абая та збереження його спадщини літератор доклав чимало зусиль. Р. Сейсенбаєв — майстер спорту з вільної боротьби. Випускник Вищих літературних курсів при Літературному інституті

імені М. Горького. Колишній працівник апарату Спілки письменників СРСР. Белетрист, драматург, перекладач, видавець, головний редактор журналу зарубіжної літератури «Аманат».

Уже сьогодні життєпис Р. Сейсенбаєва поволі огортається ореолом легенди. В літературних колах розповідають про його талант слухати співрозмовника, готовність допомогти ближньому. Про те, як із Астани мчав до Бішкеку на похорон Чингіза Айтматова. Дорогою таксі втратило в аварію, довелося брати іншу машину — і все-таки він устиг востаннє попрощатися з духовно близькою людиною...

Жанровий діапазон прозаїка складають романи, повісті, оповідання, драматичні твори. Його найвідоміші романи: «Якщо хочеш жити», «Сходи в нікуди», «Трон сатани», «Мертві блукають у пісках» сповнені глибокого драматизму, екзистенційної проблематики, філософських розмірковувань щодо сенсу буття, місії людини, непроминальних цінностей.

Оповідання Р. Сейсенбаєва «День, коли обвалився світ» (1988, у перекладі українською мовою опубліковане у № 1–2 журналу «Всесвіт» за 2017 рік) — автобіографічного характеру. Документальний, публіцистичний та художній виміри у ньому тісно пересновані. Адже йдеться не про стилізацію, не про вірогідну загрозу чи трагічне сприйняття дійсності, а про «автореференцію», художню фіксацію реальних подій, тектонічних зсувів доби; оскарження автором гіркого вироку рідного краю. Центральне місце в оповіданні відведено епізоду вибуху першої водневої бомби поблизу гір Чингістау, на Семіпалатинському ядерному полігоні. Семирічним хлопчиком автор став свідком військових випробувань, евакуації жителів з рідного аулу до міста Аягуз та обласного Семіпалатинська, — літнім мешканцям дозволили разом з худобою відійти в гори. Разом із ними залишаються двоє дітей: дівчинка-сирота Кенже, у котрої, окрім стареньких дідуся і бабусі, нікого немає, та оповідач. Кенже — його перше дитяче кохання. Позиція автора — безпосереднього учасника нелюдського експерименту — не безстороння. Драма малої батьківщини митця — це і його особиста драма, зіткана з нещастя і потрясінь. Відтак трагедія Степової Країни відтворена з надзвичайною експресією.

Напередодні припинення наземних випробувань на Семіпалатинському полігоні Роллан Сейсенбаєв оповіданням «День, коли обвалився світ» фактично започатковує обговорення екологічних катастроф, пов'язаних із радіоактивним забрудненням. Проте Семіпалатинськ майже ніколи не згадується в усталеному переліку ядерних катаклізмів: Хіросіма і Нагасакі, Чорнобиль, Фукусіма. Так

само, як не згадується і той факт, що до чорнобильської біди на пострадянському просторі був досвід радіоактивного ураження, а, отже, відповідно мали б існувати розроблені методи захисту та допомоги потерпілим. Втілення «ядерного катастрофічного дискурсу» в літературі також розпочинається до чорнобильського його варіанта, про який Т. Гундорова зауважує: «Кінець століття найконцентрованіше відображає ідеї катастрофізму, а ядерний вибух, по суті, символізує в свідомості людей другої половини ХХ століття кінцеві ідею» [1, с. 13].

Візії кінця світу наявні й в оповіданні Р. Сейсенбаєва:

«На війну ішли, такого жаху не відчували, — зауважив хтось із аксакалів.

— То була війна, а це — кінець світу.

— Значить, правду отой приїжджий хлопець говорив, якого потім міліція заарештувала. [...] *Кінець світу. 1953 рік. 17 серпня. 6 година 12 хвилин. Все почнеться в Казахстані!*» [2].

Проте ще жаскіше відчуття невідомої загрози передається через діалогічні стосунки та свідомі вияви персонажів-дітей, насамперед малої Кенже. Автор наділяє дівча рисами безневинності, безгрішності, а її нещасливий рід — високими моральними чеснотами: «Мій дід казав, що вони живі лише власною честю. Відбери у них честь, і вони загинуть одразу ж — не стануть, як інші, жити-бути, наче нічого й не сталося». Вказує на неординарність, унікальність дівчинки: «Кенже у свої шість років розмовляла загадково, дивно, а інколи й дивовижно — фантазії у неї були кольоровими, яскравими. «Буде гарно, буде степ духмяніти, — говорила вона, — квіти багрянні так добре пахнуть, і синє-синє небо буде ніжно дивитися на нас, і золоте сонце весело засяє, і у це золоте дзеркальце можна буде дивитися скільки завгодно. Золоте, ласкаве, найрідніше сонечко моє!...» [2]. Кенже — вродлива і добра душею: «вона любила все і всіх». Ці характеристики підкреслюють зловісну несправедливість загибелі дитини, яка передбачила власну страшну смерть.

Есхатологічне видиво із силуетом Кенже, котра збожеволівши від страху, біжить назустріч своїй згубі, назавжди закарбується в пам'яті її товариша дитинства: «І — тихо похитнулася земля. Мені здалося, що вона — вічна колиска, що присипляє нас. Але земля раптом здригнулася щосили, скаженими поштовхами почала бити нас знизу — у ноги, у груди, в обличчя. Ослабнули бабусині обійми. Земля зметнулася, наче ошалілий необ'їжджений кінь. Степ і гори в останній напрузі утримувалися, аби не згинуть. Я бачив, визирнувши з-під кошми, — величезний гриб заповнив небо, і вогненні сполохи грали немислимим буйством кольорів. Страх і здивування водночас скували мою душу, такого мені і в найстрашнішому сні привидітися не могло. Стогнали гори, гуркочучи, котилися вниз величезні камені, скрипіли, гнулися дерева, і в пекельні ці звуки раптом вплився ще один — відчайний виск чи плач, що аж наче рвав барабанні перетинки. ... Я досі не знаю, як правильно назвати цей звук. Маленька дівчинка в білій сукенці бігла, намагаючись уникнути величезних каменів, що котилися згори. Я й сам не помітив, як вибрався з-під кошми і, випроставшись, остовпіло дивився їй услід. Вогнений гриб важко піднімався, сліпили очі яскраві сполохи, а по землі, що гойдалася, утікала невідомо куди маленька дівчинка. Я застиг як вкопаний, не знаючи, що мені вчинити. Її крик рвав мені слух. А може, не було крику? Може, вона беззвучно відкривала рот і бігла не у степ, а в гори, і навпаки — камені втікали від неї» [2].

Катастрофізм є засадничим принципом в оповіданні Р. Сейсенбаєва. У творі знайшли художнє втілення атрибути Апокаліпсису: вода і вогонь. Два Біблійні символи, які мають магічні очищувальні, живодайні й водночас руйнівні властивості, є уособленням творення та знищення. Смертоносні вогняні відблиски вибуху, забруднена вода у криницях аулу прирікають його на вимирання. Але жителі степу, які стали заручниками чужого безголів'я, на відміну від поінформованих

представників влади та високого військового керівництва, не відразу усвідомили невидиму загрозу. Майор медичної служби Жаворонков повідомляє, що «лікарі чекають на прибуття дев'ятьох людей, яких вибух застав саме біля місця випробовування і які стояли та дивилися на все, що відбувалося, навіть не захищившись. За ними будуть наглядати тут днів із десять, а потому відправлять до Семипалатинська, де їх обстежать московські професори». А тоді констатує: «Такі дослідження потрібні для майбутнього». Виявилось, що це місцеві мешканці, саме їх так нагло застав вибух. З-поміж них і бухгалтер Талгат, який радів, що отримав півтисячі карбованців компенсації на відселення. Він помер одним із перших, на початку 60-х, від раку крові. Антигуманна фраза «наука вимагає жертв» трактується автором як знакова для катастрофічного часу. «*Заради науки? Заради майбутнього? Заради землі? Заради людей?..*», — риторично запитує він. Благі наміри, які втілюються не благими засобами. Адже приреченими виявляються не лише учасники військового експерименту, а й тутешнє населення, діти, природа, земля. Вибухи на Семипалатинському полігоні стають першопіштовхом нових мутацій, далекоюсяжних шкідливих наслідків техногенної доби.

Драматизм твору виявляється через бінарні опозиції: «добро-зло», «життя-смерть», «краса-потворність», «надія-песимізм». Через низку вражаючих художніх деталей: посивілу кицьку Руду, яку не впізнає Роллан, переляканих коней, яких відшукали лише наступного дня. І, у першу чергу, зрадливу земну твердь, яка втікала з-під ніг. «Земля знову задрижала, тепер ще сильніше, вона билася, як у пропасниці, і серце моє билосся — вверх-униз, униз-вверх, і душа завмирала. Я забув про Кенже, я забув про все на світі, я зрозумів — на мене обвалився світ, і зараз я загину під його уламками. Я думав лише про себе, смерть стояла наді мною із занесеною сокирою, вжик-вжик-вжик — і лезо опуститься на мою дитячу шию!» [2].

Рідний край як об'єкт художнього зображення у письменника постає в різних іпостасях. На початку розповіді природа втілює гармонію і чисту вітальність: «Високі гірські перевали, гірські долини, зелені луки, дерева, ріки, джерела, — ця дивовижна, незаймана краса вражала мене, хлопчика, що вперше потрапив на джайляу, манила своєю таємничістю» [2].

Дідизна літератора — особливий топос, наділений сакральністю, яка виявляється через культурні коди. Ця земля народила батирів і поетів, провідників нації — Абая Кунанбаєва, Мухтара Ауєзова, Шакаріма Кудайбердієва, а тепер всіяна їх могилами: «Десять тут лежить у колодязі не поховане тіло Шакаріма-хаджі, — сказав Акрам, і всі разом замовкли. [...] дух великого хаджі досі витає у цих міжгір'ях, як тинь нічного барса» [2].

Людська пам'ять, символічна реінкарнація, містичне пригадування, включеність минулого у реальне життя породжують тяглість поколінь. Свідченням тому і постійні внутрішні діалоги автора з покійним батьком. «*Батьку! — вигукнув я. —*

Батьку, ви живі?! Хіба не вас поховав я на старому казахському кладовищі біля соснового бору, що на крутому березі Іртишу?...» — почувши уві сні рідний далекий голос, чудується син. Р. Сейсенбаєву властиве вільне пересування у часопросторі минулого, сучасного та майбутнього. Дійові особи його прози мертві, живі й ненароджені, а також одухотворена природа, яка зазвичай виступає учасницею подій. В оповіданні відбувається поглиблення персоніфікації та трансформація образу землі, проявлення її темного лику. Благодатна та життєдайна спершу, вона перетворюється на скалічену, осквернену, сплюндровану, чужу, ворожу, втрачену, мертву.

Рідний Семіпалатинськ для автора — центр, у якому акумулюється увесь Казахстан; він — мірило долі країни та народу. Але водночас письменник охоплює поглядом усю територію Великого Степу. Біля гір Чингістау на забрудненому радіацією просторі з'являються на світ хворі діти. У сестри товариша, з яким письменник через 33 роки після вибуху відвідує могилу Кенже, первісток, народився калікою — без рук. «Потому сестра народила ще двох дітей, але вони прожили недовго, загинули від лейкозу. Вона народила четверту дитину. Проте цей син також калічний: у нього не заростає тім'ячко» [2].

Утім, і в інших регіонах батьківщини письменник побачив багато людського горя: «В Джамбулі мені показали жертв хімізації — дітей з двома головами, трьома руками та ногами, досі пам'ятаю ці страшні нелюдські обличчя, відчай матерів, напружене мовчання батьків. Я згадав людей з Аралу, що гинуть від швидкісного раку стравоходу, згадав біди вугільної Караганди, нафтоносного Мангішлаку, Гур'єва. Уранові копальні Байконуру, мідь та свинець Східного Казахстану — на мапі колись вільного степу зараз навряд чи знайдеш місце, де можна вдихнути чистого повітря, ковтнути чистої води, босоніж пройти по рідній землі, не боячись опромінитися, отруїтися, заразитися» [2].

Покалічені ландшафти у художньому світі Р. Сейсенбаєва — це і частина іншої проблеми, ментальної; адже природне середовище і соціум нерозривно пов'язані. Розвиток важкої промисловості у 70–80 роках ХХ століття, екологічні біди Аральського моря, наслідки ядерних катаклізмів на Семіпалатинському полігоні призводять до руйнування звичного способу життя казахів, деформації системи їх цінностей, втрати родової пам'яті багатьох поколінь. У контексті вигублення життєвого простору нації, етнокультурної ідентичності народу для письменника генні мутації та занедбання рідної мови — рівновеликі: «А постійне нищення та зневага до казахської мови? Ось ще одна з сонму трагедій, які досі замовчують балакуни та політикани...» [2].

В оповіданні Р. Сейсенбаєва конструювання текстуального простору відбувається за допомогою контрасту — світла й п'їтьми, святості й безбожжя. Болісна любов автора до рідної землі виявляється в дуалістичній візії земного раю та юдолі страждань. Він концептуально бачить історичну долю, сучасний стан та перспективи Вітчизни; водночас сповнений передчуттям планетарної ядерної катастрофи. Відтак, хроніка життя душі письменника завершується мрією про зцілення Казахстану, категоричним імперативом його порятунку: «*Так поверніть же мою батьківщину! — кричав я. — Я хочу, як наказав батько, пройти босоніж по зеленій траві, я хочу напиться води з наших озер, я хочу лежати на чистій та добрій землі і дивитися в чисте, добре небо. Вітчизно, ти чуєш мене?!*» [2].

Література

1. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека: Український літературний пост-модернізм / Тамара Гундорова. — К. : Критика, 2005. — 263 с.
2. Сейсенбаєв, Р. День, коли обвалився світ [Текст] / Р. Сейсенбаєв; з казах. пер. О. Гончаренко // Всесвіт. — 2017. — № 1/2. — С. 51–75.

НОВИНИ КУЛЬТУРИ

СЕРГІЙ ДЗЮБА ПОБУВАВ НА ПРЕМ'ЄРІ СВОЄЇ ВИСТАВИ В ЧЕХІЇ

У чудовому настрої повернувся з Чехії відомий український письменник і журналіст Сергій Дзюба. Адже в театрі музики та поезії «Агадір», у місті Брно на високому професійному рівні поставили спектакль за його творами в перекладі чеською мовою «Закохайся в мене у суботу». На початку цього року побачила світ чеською та українською мовами ошатна збірка віршів Тетяни і Сергія Дзюби «Доц із твоїми очима». Поезії українців прекрасно переклали чеською відомий поет Мілан Грабал та доктор мистецтвознавства, україніст, викладач університету в Брно Петр Каліна. А незабаром цими віршами зацікавилися засновник театру «Агадір», драматург Мілена Фуціманова і директор театру, композитор Одржешей Фуціман. Отож Сергій Дзюба на прем'єрі своєї вистави в Чехії побував. А виставу за творами Тетяни Дзюби «Крила Сімаргла» в Брно покажуть у лютому 2019-го. Справді цікавий і важливий проект наразі фінансує Міністерство культури Чехії.

Пропонуємо вашій увазі розповідь Сергія Дзюби про незабутні цьогорічні мандри до Праги та Брно.

У ПРАЗІ НЕ ДОЗВОЛЯЮТЬ ЗВОДИТИ ВИСОТНІ БУДИНКИ

У Празі, а також Дрездені та Кракові ми з Тетяною Дзюбою побували в 2017 році, і ця подорож до Чехії, Німеччини та Польщі описана в моєму нарисі «Шалені похонденки Європою». Тому не повторюватимуся.

Цього разу (2018 року. — Ред.) друзі з Чехії взяли мені електронні авіаквитки у Міжнародних авіалініях України. Порадили: за 48 годин до відльоту на сайті МАУ починається реєстрація он-лайн; тож ліпше завчасно зареєструватися там, одразу ж отримати посадковий талон зі своїм місцем у літаку та роздрукувати його. А інакше, якщо цього не зробити, за реєстрацію перед вильотом доведеться сплатити гроші... До того ж, зареєструвавшись он-лайн, уникаєш черги і не марнуєш часу (особливо це важливо на зворотній дорозі, в аеропорту Праги, де дуже багатолюдно).

Ще одна заувага: на авіарейсах МАУ напої, крім води, — не безкоштовні. Наприклад, звичайна розчинна кава в пластиковому стаканчику коштує аж два євро... І стюардеса вимагає, аби ваш зимовий одяг також, разом із валізами, був на полиці; нехай навіть усі полиці вщерть заповнені речами й імпазантний новий одяг може суттєво пожмакатися... Може те собі таке уявити?!

Дивно, коли ми летіли до Казахстану, в Алмати, літаком їхньої авіакомпанії «Ейр Астана» (вже тричі), нас щоразу

дуже смачно й досхочу годували й поїли на вибір. Стюардеси поводитися напрочуд тактовно, і ніхто не вимагав запахати щойно знятий теплий одяг разом із валізами на полицю. Таке враження, що то — суто український «винахід».

Втім такі дрібниці аж ніяк не позначилися на моєму настрої, бо я прилетів до одного з найкрасивіших міст світу — Праги. Це — справді казкове місто, місто-музей, яким можна мандрувати безкінечно!

Зустріла мене тут українська письменниця Олена Лань, яка тепер мешкає в Празі. Це — чарівна, привітна молода жінка. В Україні працювала журналісткою. Її чоловік Петр — чех, менеджер. Відчувається, що подружжя — закохане і щасливе. Їхня шестилітня донька Варвара — напрочуд самостійна дівчинка: взято їздила на невеличкому велосипеді, а доки ми гуляли у Вишеграді, спокійно гралася собі з дітлахами в супермаркеті.

Книжки Олени Лань успішно вийшли українською, російською та чеською мовами. У перекладі чеською надрукована ошатна, з кольоровими ілюстраціями, її книга для дітей «Бурдебач». Це — захоплива казка про пригоди звичайного маленького хлопчика серед мавок і нявок, чугайстрів та перевертнів, русалок і домовичків, польовиків та блудів... Тобто усіх тих, у кого вірили давні слов'яни. І всіх тих, хто досі спокійнісінько мешкає поруч із нами. Я буквально на одному подиху цю книжку прочитав, то й усім дітлахам раджу — справді не пошкодуєте!

А далі з Оленою та Петером ми залюбки гуляли Вишеградом. Це — дуже мальовничий та історичний район Праги. Власне, Вишеград — то давня фортеця, розташована на пагорбі над Влтавою. Фортецю побудовано в десятому столітті. За легендою, заснував її князь Крок, батько княгині Лібуше. Вишеград традиційно вважається одним із найперших центрів чеської держави. І саме тут легендарна княжна Лібуше провістила розквіт і світову славу чеській столиці — Празі.

Помолився у величому храмі святих Петра і Павла. Костьол — готичний, католицький, я — православний. Та яке це має значення? Адже Господь — завжди зі мною, хай би куди потрапив. Побачив також унікальні залишки давньої романської мозаїки, славетну романську ротонду Святого Мартина. Зовсім поруч — знамените вишеградське кладовище, де поховані понад 600 видатних діячів чеської культури — Карел Чапек і його дружина, акторка та письменниця Ольга Шайнпflugова, композитори Антонін Дворжак і Бедржих Сметана...

До речі, у Празі не дозволяють зводити висотні будинки (є один — у вигляді літери «V», як пам'ять про колишнього президента Чехії, видатного драматурга Вацлава Гавела). Причому суттєве значення має й колір кожного будинку та його даху (Прага здебільшого помаранчева). І це, по-моєму, правильно! Місто має напрочуд гармонійний, чарівний та казковий вигляд. Чого не скажеш про наш Київ, хаотично забудований неоковирними багатопверхівками за роки незалежності (особливо шкода Хрещатика, майдану Незалежності та Подолу).

Далі — швидкий потяг до Брно: дуже зручний, комфортабельний, чистий, з м'якими, розкішними сидіннями. З Праги цей поїзд їхав у Грац, тобто в Австрію. Чехи тепер часто і легко подорожують Європою. Адже зовсім поруч —

Німеччина, Австрія, інші чудові держави. Але я чомусь думав, що Брно — це кінцева зупинка. Тож милувався пейзажами, доки не задрімав... Прокинувся і бачу велику станцію. Запитую у пасажирів: «Де це ми знаходимося? Мені потрібно в Брно». Але люди лише знизують плечима — чехи, на відміну від поляків, не розуміють української. Та й російську знають в основному, лише вихідці з колишнього СРСР. Тож ліпше спілкуватися англійською, яку тут вивчають у школах.

Мерщій кинувся до дверей, а вони зачинені! Доки мудрував, як їх нарешті відчинити, потяг рушив далі... Згодом дізнався: у чеських поїздах двері вагонів не відчиняються автоматично. Це мають самотужки робити пасажирі, коли заходять у вагон і потім виходять на своїй станції. Потрібно натиснути на зелену кнопку! Взагалі, провідників у потягах немає, вони проходять лише зрідка, перевіряючи квитки.

Усе це мені пояснив добрий приятель, перекладач і науковець Петр Каліна, котрий зустрів мене на пероні вокзалу в Брно разом із драматургом Міленою Фуцімановою. Крім того, Петр заспокоїв, що, власне, нічого страшного не трапилось, я ж ще навіть не потрапив до Австрії! Наразі через півгодини буде вже наступна станція, де можна хутко пересісти на потяг до Брно, він саме їхатиме. Голвне, не баритися! А вони з Міленою мене неодмінно дочекаються...

Скориставшись порадами Петера, буквально через годину я вже потрапив у дружні обійми.

ОБОВ'ЯЗКИ ЛЕГЕНДАРНОГО ДРАКОНА В БРНО ВИКОНУЄ КРОКОДИЛ

Прага міститься в Богемії, а Брно — це вже Моравія — одразу ж пояснили мені. Поселившись до затишного готелю «Європа», ми з друзями пішли гуляти вечірнім містом. Брно сяяв різнокольоровими вогнями та гірляндами. Мешканці не квапилися додому — у центрі було багатолюдно. Цілі юрби місцевих жителів та гостей веселилися, відпочивали, пили гаряче вино (на кшталт нашого глінтвейну), знамените моравське пиво, жваво й доброзичливо спілкувалися. Тож упродовж усієї цієї мандрівки мене не полишало відчуття свята.

Тут — півмільйона жителів. Однак у місті — затишно, воно не пригнічує, а навпаки, надихає! Взагалі Брно — дуже красиве місто, чимось схоже на наш Львів. Тут дуже легко дихається і повсякчас мріється. Довкола — привітні, усміхнені обличчя. Ми завітали до популярної літературної кав'ярні «Понава», де постійно відбуваються усілякі імпрези. Нас радо зустріли її дотепний господар Віт і велика, граціозна, добра біла вівчарка Фін. Пес — просто неймовірний, його тут дуже всі люблять! Фін охоче виконує команди, вітається, привітно простягаючи лапу. Фін — вихований і ненав'язливий. Він любить музику та вистави, які відбуваються в залі, але поводить цілком пристойно. Приятелі жартують, що це — найкращий глядач.

У кав'ярні нас обслуговувала гарненька дівчина, яка говорила українською. Вона навчається в університеті Брно, й україніст, доктор мистецтвознавства Петр Каліна — її викладач. Отак удень юна чешка навчається, вивчає українську мову, а увечері працює в кафе. Зустріли ми тут і кількох українців, які тепер мешкають у Чехії. Взагалі, наших співвітчизників у цій державі зараз немало, однак тамтешня українська діаспора практично не об'єднана, як,

наприклад, у США чи Канаді. На жаль, поки що для чехів місцеві українці — лише заробітчани, хоча серед них є багато талановитих і неординарних людей.

Наступного ранку, смачно поснідавши в готелі, я зустрівся з Міленою, і ми до вечора обходили пішки всі наймальовничіші та найцікавіші місця Брно. Це — зокрема, замок Шпільберк, готичний собор святих Петра і Павла, костел святого Якуба, Стара і Нова ратуші, Масариків університет (близько 42 тисяч студентів), Моравська галерея, площа Свободи...

А ось обов'язки легендарного дракона в Брно тепер виконує крокодил... Справа в тому, що в 1608 році угорський король Матіаш подарував місту опудало крокодила, і ця незвичайна тварина так вразила мешканців, що невдовзі виникла легенда про «Брненського дракона». Давно в ріці Свратка оселився величезний дракон, який наробив великого лиха й страшенно лякав людей. Тож міські власті оголосили нагороду тому, хто знищить чудовисько. І тоді в'язень замку Шпільберк порадив наповнити негашеним вапном шкуру теляти й підкинути її монстру. Дракон з'їв приманку і напився води. Отож у його животі почався процес гашення вапна, і зле чудовисько розірвало на шматки... Кмітливого в'язня відпустили на волю, а опудало дракона повісили на ланцюгах в арці Старої ратуші, щоб усі могли його бачити. Тільки легендарний дракон дуже вже нагадує крокодила!

Стара ратуша буквально овіяна легендами. Одна з них розповідає, чому на порталі ратуші викривлена вежа. У 1510 році власті захотіли, щоб портал став оригінально неповторним. Справу довірили його відомому та обдарованому майстру Антону Пільграму (пізніше він прославився, збудувавши собор Святого Стефана у Відні). Йому пообіцяли гідну винагороду, та не дотримали слова. Тому майстер, закінчивши роботу, навмисне вигнув центральну вежу portalу, щоб усі знали про «кривизну» (нечесність) чиновників. Такою вона існує й донині, нагадуючи, що потрібно дотримуватися свого слова.

Цікава легенда і про «Брненське колесо». У місті Ледніці мешкав майстер Йиржи Бирк. У 1636 році, добряче випивши пива, він засперечався на 12 талерів, що за 12 годин повалить велике дерево, виготовить із нього колесо для підводи й прикотить його в Брно. Опівдні колесо було готове, однак котити його було важко — дорога здавалася безкінечною (66,6 км). Втім з останніх сил, ледь живий, він все-таки докотив колесо до ратуші. Бургомістр підтвердив це письмово і наказав прикріпити колесо до стіни в арці ратуші. І це колесо, всередині якого вирізьблені ім'я та прізвище майстра, досі висить у Старій ратуші.

Увечері відбулася чудова вистава «Закохайся в мене у суботу» — вже втретє, однак це теж була прем'єра, бо з України приїхав автор (просто під час першого показу ми з Танею були в Казахстані). Актори і музиканти дуже старалися (серед них і внучка Мілени Фуціманової — юна Кароліна). А таку вишукану, оригінальну музику до спектаклю створив син Мілени — директор театру «Агадір» Ондржей Фуціман. На виставу радо завітали перекладачі моїх віршів українською — Мілан Грабал і Петр Каліна. Взагалі глядачів прийшло багато — в основному чехів, а також були українці й навіть кілька росіян із Москви й Новосибірська, які живуть у Брно (вони придбали на презентації примірники нашої з Танею чеської книжки «Дощ із твоїми очима» і з повагою говорили про Україну).

Я урочисто вручив Міжнародну літературну премію імені Миколи Гоголя «Тріумф» драматургу Мілені Фуцімановій і композитору Ондржею Фуціману за значну творчу діяльність та популяризацію української літератури в Чехії. А от завершилося дійство святковою вечерею в літературній кав'ярні. Засиділися ми з приятелями допізна. Вранці ж я поїхав швидким потягом на побачення з Прагою...

Щиро дякую за все, дорогі друзі! Тепер попереду нова вистава в Брно — за творами українки Тетяни Дзюби «Крила Сімаргла».

Сергій ДЗЮБА

..... На закінчення номера

**Чингіз
АЙТМАТОВ**
(Киргизстан)
(1928–2008)

ЧЕРВОНЕ ЯБЛУКО

Оповідання

З російської переклав Микола ВАСЬКІВ

У же ніч, а Ісабеков усе сидить і думає. З чого почати листа? Та й що він взагалі напише в цьому листі? Дуже це важко, просто неможливо. Так багато потрібно сказати, стільки всього накопичилося. Чи зрозуміє вона його запізнілі одкровення?

Багато років складного сімейного життя позаду. Чи зможе вона тепер, після стількох взаємних образ, після нескінченних докорів, часто несправедливих, після стількох сварок та стількох примирень і, нарешті, після розриву, — чи зможе вона тепер тверезо, ні, не так, чи зможе вона тепер просто по-людськи зрозуміти його і пробачити? Чи зможе стати такою, якою була в перші роки їхнього спільного життя, — безхитрісною, відкритою, доброю? А якщо не зможе, якщо не зрозуміє чи, ще гірше, образиться і знову почне торочити про жіночу гордість, нещасну долю... Що тоді?

Ісабеков згадав, що називав її претензії бабським самолюбством.

Вона завжди заздрила подругам.

— Ти зауважив, він навіть у гостях не зводив із неї очей і не посоромився на людях стати на коліна і зав'язати їй шнурок на туфлі.

— Не вмію догоджати й сюсюкати не вмію, — відрізав тоді Ісабеков.

— Ну причому тут догоджання? Нема в тобі чуйності, душевності, не знаю, як сказати, соромишся ти, чи що, свого кохання? А я не хочу так жити, я хочу, аби людина, яку я кохаю, не боялася відкрито кохати мене. Інакше це принизливо. Ти просто над цим ніколи не думав.

— І не бажаю думати. Часу в мене на це немає. І не розумію, як ти при своїй зайнятості, адже захист дисертації на носі, здатна зауважувати таку дурницю: хто кому шнурок зав'язав!

— Мало користі казати тобі про це, ти просто нічого не розумієш.

Та тепер він розумів; розумів, про що вона казала, і відчував, хоча собі не зізнавався в цьому, що в чомусь вона все-таки має рацію.

Коли він ішов вулицею і перехожі затримували на ній свій погляд, Ісабекову було приємно. Він теж вважав, що вона жіночна, чарівна, розумна. І хода йому подобалася. Вона взагалі дуже красиво і легко рухається, а коли взуває туфлі на цвяшках, можна подумати, що йде дівчинка. А як витончено вона танцює та якими щасливими і юними стають її очі, коли вона бачить, що люди нею захоплюються! В такі хвилини він дуже її кохає.

І все-таки йому завжди щось заважало кохати її вільно, не роздумуючи над тим, за що він її кохає. Просто кохає. Він туманно усвідомлював, що повинен зробити над собою якесь зусилля, щоби повернутися у свою юність, ніби саме там він залишив те, що не варто було залишати.

Тепер Ісабекову належало визнати свою провину, якщо це можна було назвати провиною. Та більше його непокоїло інше: чи зможе вона тепер, коли вони, як заведено казати, не зійшовшись характерами, роз'їхалися, щоби побути на відстані одне від одного й остаточно вирішити, що робити далі, чи зможе вона перебороти себе і спробувати якось інакше, збоку глянути на прожите життя? А якщо не зможе? Отже, все? Кінець? Ні, він цього не допустить!

Ісабеков кілька разів брався за перо, потім кидав його, підходив до вікна і довгенько понуро стояв, притулившись до стіни, худий, високий, зі скуйовдженим волоссям.

Останні автобуси зупинялися на розі, швидко забирали пасажирів і відходили, блимаючи червоними вогниками в сутінковій осінній п'їтмі.

Якийсь парубок ось уже кілька разів підходив із сусідською дівчиною до під'їзду, потім вони знову відходили і знову поверталися і весь час трималися за руки, мовби в дитячому садку. І не те щоби Ісабеков заздрих їм, та було в цьому щось хороше, зворушливе, до туги знайоме.

А десь далеко, за міськими розсипами електрики, певно, високо в горах, світився зірочкою живий вогник. Напевно, чабанське багаття. В цю мить йому захотілось опинитися там, ні про що не думати і, шулячись від моторошної нічної темряви, підкидати у вогонь тріскучі гілки ялівцю.

Потім він відходив від вікна і йшов до спальні подивитися на доньку, на Анарку. Велика вже, а завжди розкривається, посиніє від холоду. Цього разу Анара спала спокійно, видно, набігалася за день. Так, донька спала спокійно і не підозрювала, що вона накоїла сьогодні. Ох, Анарко, Анарко! Не знала вона, як розбурхала батькову душу! Не знала, чому він у цей пізній час не спить. І, дивлячись на доньку, Ісабеков мовчки казав їй: «От і добре, що ти спокійно спиш. Устигнеш іще, виростеш, і в тебе будуть попереду ночі роздумів. Напевно, нікому цього не уникнути. А поки спи, спи, і хай тобі сняться красиві сни».

Удень він возив Анару за місто. Він мав намір там, на природі, розтлумачити їй свої взаємини з мамою. Дружина рішуче вимагала цього в листі. Він хотів пояснити дівчинці, що мама у Москві не лише через свою дисертацію, а ще й тому, що їй краще жити нарізно, й Анара має вирішити, з ким вона хоче залишитися. Ісабеков боявся починати цю страшну для дитини розмову вдома. Йому чомусь здавалося, що за містом зробити це буде легше і донька все-таки залишиться з ним, не захоче їхати в Ташкент, куди надумала перебиратися дружина на постійну роботу в дослідному інституті. Анара гралася у дворі, коли батько покликав її.

— Вдягни светр, ми поїдемо за місто.

— За місто! — заплескала в долоні Анара і раптом здивовано спитала: — Навіщо?

— Так, просто прогуляємося.

Ісабекова драгувало, що на вулицях повно людей — автівки ледь-ледь повзли. В неділю завжди так. Коли ж вони виїхали за міську межу, потік автівок спав. Пружно погойдуючись, «Волга» почала набирати швидкість. Оточена високими деревами, гладка стрічка асфальту, тьмяно поблискуючи, полого піднімалася, йдучи далеко в гори. Ісабеков мовчки розглядав вершини, які виразно біліли попереду.

— Тату, можна трохи тихше, — попрохала Анара. Ісабеков скинув швидкість.

— Ти боїшся?

— Ні, просто так, — відповіла вона і прилинула до скла.

— Адаже ти завжди любила швидко їздити.

Анара не озирнулася і нічого не сказала, ніби не розчула.

Ісабеков глянув на її вугласті дитячі плечі, які проступали під тонким светром, на худеньку шию із завитками м'якого чорного волосся і відчув у її мовчазній фігурці, яка прилинула до дверцят, щось зовсім незнайоме, не властиве для неї. Дівчинка видавалася стурбованою.

Можливо, вона здогадується? Адаже ми часто забуваємо, що діти дуже чуйні до всього. Але чому ж вона ніколи ні про що не питала?

Ісабекову стало не по собі від цих думок. Ні, звідки їй знати? Не може вона цього знати. Ні він, ні дружина не давали їй жодних приводів. А зрештою, хто тут розбере! Найстрашніше — цього він завжди остерігався — знівечити психіку дитини. Так уже влаштована душа людська: заморозити її легко, відіграти важко, а часом неможливо. А потім виростають неврастеніки. Ні, Анара нормальна дівчинка. Може, вона передчуває щось. Адаже він-бо в дитинстві знав, коли вдома якесь лихо. Ніхто й не підозрював, як він страждав тоді. Ну що ж, рано чи пізно, доведеться і їй дізнатися. Не він, то мати скаже, вона пряма. Ні, вже краще він сам. Нічого не поробиш. Далі тягнути не можна... І, можливо, йому лише так здається, просто Канарочка дивиться у вікно і милується листям, яке опадає. А що, власне, це змінює, все одно треба сказати... Ах, деньок сьогодні хороший. Якби й на душі було так само добре...

Дорога, всяяна листям, по-осінньому пустельна. Ісабеков подумав, що й насправді безглуздо мчати з такою швидкістю. Листя, повільно кружляючи, тихо опускається на землю. Окремі листки падають на капот, на секунду прилипають до вітрового скла, потім відносяться вбік і летять якийсь час поряд з автівкою, мовби не бажаючи відстати від неї. По обидва боки дороги лежать залиті сонцем, зжаті жовті поля, пожухлі, обібрані виноградники, широкі зелені конюшинники. За тракторами на ріллі ганяється зграя шпаків. Останні дні золотої осені.

«Пройдуть дощі, і все зникне, потемніє, втратить свою яскравість», — із жалем подумав Ісабеков. Він клацнув запальничкою, закурив і знову поглянув на Анару. Вона дивилася у вікно.

— Ти що мовчиш, Анаро?

Дівчинка здивовано подивилася на батька і нічого не відповіла.

— А ти вчора уроки зробила?

Вона кивнула.

— Красиво навколо, ага?

— Ага, дуже.

Ісабеков знітився. Кому потрібні ці вимучені, нудні питання? Але що з нею? Адаже зазвичай вони так легко й невимушено розмовляють. Напевно, він сам сьогодні нудний.

— Робертіно! — стрепенулася Анара. — Ой, тату, Робертіно. У нас у класі всі його люблять. І хлопчики, і дівчатка. Адаже ти його теж любиш? І мама любить.

— Так, Анаро, так. Звичайно, і мама. Ах, яка ти в мене красива стала, донечко, — Ісабеков злегка поторсав її по голівці, здивований тим, як раптом зашвітилися карими золотинками її широко розкриті очі. — А я вже подумав, що ти на мене образилася.

— Що ти, тату!

— Ну от і добре, давай послушаємо. А потім я тобі розповім про Шуберта і про батьківщину Робертіно.

І поки йшла ця розмова, мелодія «Ave, Maria» велично плівла над осінніми просторами, ніби надихаючи собою й цю осінь, і цю землю, і людські серця. Раптово Ісабекову передалося відчуття гармонії, повної згоди, яка зв'язала воедино сонце, сяючі попереду гори, голос Робертіно і хвилювання доньки.

Напевно, в душі кожного живе жага прекрасного. Очевидно, це в самій природі людини. Та як часто ми, самі того не розуміючи, не бережемо цю красу. Ось і зараз йому належить зруйнувати напівказковий і ще не зміцнілий світ дитячих уявлень...

Робертіно співав, і Анара вівголоса підспівувала йому. Автівка ж тим часом, огинаючи огорожу великого яблуневого саду, звернула з шосе до річки.

Ісабекови бували тут улітку. Сюди вкрай нечасто хто приїжджав: річка мілка — через студену гірську воду просвічувало кам'янисте дно. І пляжу жодного не було. Зате гори стояли близько, здіймаючись за пустельними увалами кряжистим сивим хребтом. Звідти, зверху, принесло сюди велетенські валуни, на які любила залазити Анара. Можливо, тому і тягнуло сюди Ісабекова.

Довкола панувала полуднева тиша. Анара побігла до валунів, і її голосок, який наслідував Робертіно, то затихав за камінням, то знову дзвенів серед нього.

Звуки «Ave, Maria» не покидали Ісабекова, і все довкола здавалося йому оновленим.

Сад, уже опустілий, стоїть над річкою, прибраний і чистий, і ніби прислуховується: чи не прийдуть ще люди за плодами? І копиці сіна вздовж огорожі — як пам'ятники минулому літу. Вони найдовше зберігатимуть запах спеки. Влітку тут усе було, напевно, інакше, а він не пам'ятає, мовби й не було цього літа. А он з'явилися хмарки — білі верблюденята. Ах, в аїлі побувати б! Як давно він там не був...

Зауваживши, що Анара побігла стежиною в бік саду, Ісабеков згадав, навіщо він сюди приїхав, і гукнув їй:

- Ти куди?
- У сад. Я хочу залізти на дерево.
- Мені треба поговорити з тобою.
- Про що, про Робертіно?
- Так.
- Ну, я потім послухаю, я швидко, — й Анара підстрибом помчала в сад.

І знову Ісабеков став обмірковувати, що і як він скаже доньці. Те, що він збирався їй сказати, здавалося йому самому дивним, безглуздим, страхітливим і жодним чином не в'язалося ні з цим осіннім днем, ні з почуттями, нав'язаними світлом, «Ave, Maria» і голосом Робертіно. Йому стало страшно. І захотілося, щоби Анара якомога довше побігала і не змушувала його казати те, про що він зобов'язаний був їй сказати. І коли з саду донісся її голос, чимось здивований і захоплений, він здригнувся і сів на землю спиною до неї, опустивши голову.

— Тату, тату! Подивися, що я знайшла!

Він не обернувся. Він чув, як вона підбігала, задихана, розпалена. Анара з розгону обійняла його за шийку і протягнула йому велике червоне яблуко.

— Яблуко знайшла?

— Так, воно там заховалося в листі, його зовсім не було видно! Хитре яке. А я знайшла! Воно горіло, як ліхтарик. Це найостанніше і найсмачніше яблуко. У всьому саду більше жодного нема. Дивися, яке красиве, а пахне як добре! Як сонце!

— Справді, дуже красиве, це зимовий апорт, — і раптом, несподівано для себе, він додав: — Ти знаєш, Анаро, це на щастя. Це яблуко чекало на тебе все літо, воно тому так заховалося, щоби ніхто його не зауважив. А ти знайшла. І той, хто з'їсть це яблуко, буде дуже щасливим.

Ісабеков протер яблуко носовичком і простягнув його доньці.

— А про Робертіно коли розкажеш?

— Потім, ти пограйся ще в саду.

— Знаєш, тату, як я здорово видряплюся на дерева. Яблуні великі, високі, а гілля таке товсте, зручне. А от урюк — зле дерево, суччя і колючок багато.

— А ти лазь на добрі дерева, — засміявся Ісабеков.

— Тату, а ти хоч раз знайшов таке яблуко? — раптом несподівано спитала Анара. Ісабеков навіть розгубився. Перш ніж відповісти, він помовчав трохи, а потім тихо промовив:

— Так. Ти йди пограйся ще, а я тут посиджу, — Анара побігла в сад із червоним яблуком у руці, а він згадав про інше червоне яблуко і вразився дивному, неймовірному збігові. Він лише одного разу знайшов таке ж красиве червоне яблуко і ледь чи не в цьому саду, так, саме тут, лише на іншому боці саду, там, де яблуні спускаються з пагорба просто до полів...

Після війни він приїхав до міста вступати в сільськогосподарський інститут, у той, де сам тепер читає лекції студентам.

І такого самого от осіннього дня весь їхній курс повели зранку брукованою дорогою, тоді вона ще не було асфальтована, у приміській колгосп копати буряки.

Працювали цілий день, пайка чорного хліба була давно з'їдена, і до вечора, змучені й голодні, поверталися в місто. Дорогою вся ватага завершила в колгоспний сад. Урожай давно був зібраний, та у траві й купах листя декому пощастило знайти кілька яблук. По-братськи розділили їх, з'їли, іще більше захотілося їсти. І тут усі розбрелися, пішли прочісувати сад. Проте нічого путнього не знайшли й почали вибиратися на дорогу.

Ісабеков, як зараз пам'ятає, біг садом, доганяючи товаришів, коли раптом у листі на гілці перед ним промайнуло щось яскраве. Він зупинився, але нічого не розгледів. Подумав, що примарилось, та, пробігши кілька кроків, повернувся назад. Обійшов навколо молоденької яблуні, посадженої серед старих дерев. Це ошатне деревце на відміну від інших зберігало ще густе бронзове листя. Сонце золотило темну засмагу зів'ялого листя сухим, жарким блиском. Черкни сірником, і яблунька спалахне. І все-таки він побачив і в зачудуванні прошепотів: «Ох, ти!»

Велике, з два чоловічі кулаки, багряно-червоне яблуко, можливо, єдиний плід цього молодого дерева, висіло, заслонене листям, на тонкій, зігнутий гілці.

Кілька секунд Ісабеков просто дивився на це диво, потім підстрибнув, пригнув стовбур, піднявся навшпиньки і зірвав важкеньку червону кулю. Його обдало духмяним ароматом, навіть у голові запаморочилося. Під тонкою червоною шкуркою просвічувала сонячна, соковита м'якоть. Так і хотілося впитися в неї зубами. Він уже зібрався розламати яблуко, але в останній момент роздумав.

Він віддасть яблуко їй!

Як він згадав у ту хвилину про неї? От здорово! Але ж він завжди думав про неї, про цю незнайому дівчину, імені якої він навіть не знав. Як же він міг про неї не згадати! І, вже ні про що більше не думаючи, Ісабеков почав засовувати яблуко в кишеню штанів. Із цього нічого не вийшло. Тоді він відпоров підкладку на куртці, опустив яблуко в дірку і побіг наздоганяти студентів. Вони стояли на дорозі в очікуванні попутного автомобіля. Ісабеков вирішив зразу чесно розповісти товаришам про свою знахідку.

— Слухайте, я знайшов яблуко, та нікому не дам. Я подарую його одній людині.

— А де ж воно, яблуко-бо?

— Ось. Помацайте.

— О, яке здорове!

— Тобто як так одній людині? Кому? — виклично підступився довгов'язий Шер.

— А чи не все одно кому? — відповів Ісабеков.

— Подумаєш, знайшов якесь яблуко, — поблажливо посміюючись, Шер попле-скав Ісабекова по плечу. — Кинь, слухай, хитрувати, давай-но його сюди. — Шер зареготав у обличчя Ісабекову і схопив його за куртку, наміряючись чи то жарто-ма, чи то насправді відібрати в нього яблуко.

Ісабеков міцно вдарив його по руці. Шер відстрибнув убік.

Студентство дружньо зареготало.

Тут підійшла попутна вантажівка, і всі кинулися в кузов. Ісабеков вирішив подарувати це надзвичайне яблуко тій незнайомій дівчині. Він часто зустрічав її у міській бібліотеці. Здавалося, заради неї він майже цілий день тягнувся з око-лиці, де міститься сільськогосподарський інститут, до центру міста. Сидячи в чи-тальному залі, він якимось незрозумілим чином точно вгадував, коли вона з'я-виться. Він чекав її завжди з таким млосним хвилюванням, що інколи не розумів, що читає. Ісабеков сідав за стіл напроти дверей і, коли вона з'являлася на порозі, відривався від книги, й очі їхні на якусь мить зустрічалися. Він боявся затрима-ти на ній погляд. І, ніби розуміючи його зніженість, вона з ледь помітною по-смішкою швидко прямувала на вільне місце, залишала на столі портфель і йшла за книгами. А Ісабеков знову чекав, коли вона, взявши книги, пройде повз, горда, незалежна, завжди ошатно і красиво вдягнена.

Напевно, вона дуже розумна й дуже освічена. Ісабеков думав про це із захо-пленням і радів, що вона така, і пишався нею.

І муки, й радість переживав Ісабеков від однієї лише її присутності в читаль-ному залі. Він любив позирати збоку на її смаглявий, чистий профіль із акуратно зачесаним волоссям, на задумливо опущені вії, на швидку м'яку руку, яка весь час записувала щось у зошит. І не дай боже, якщо який-небудь парубічко раптом затримувався біля неї чи якщо студенти кидали їй на стіл записки і вона їх читала. Ісабеков стискав під столом руки і готовий був кинутися на всіх із кулаками. Зате як тріумфувала його душа, який вдячний він був їй, коли вона рвала ці наглі запи-ски і навіть не оглядалася на шушукання і смішки!

Ісабеков уважав, що їй тут ніхто не подобався, хіба що трохи він сам. Йому цього так хотілося, він так про це мріяв, що ледь помітні посмішки і легкі, неуважні кив-ки сприймав як вираз певної симпатії до себе. Але познайомитися з нею Ісабеков не наважувався. Вона йому здавалася надто інтелігентною, а він був звичайним парубком із аїла, студентом, яких у місті не одна сотня. До того ж Ісабеков соромився свого вигляду. Ходив він у гімнастерці й чоботах, які дісталися йому від старшого брата-фронтовика, і з його ж польовою сумкою. І зиму йому належало ходити в шинелі брата.

Вона з'являлася в бібліотеці доволі пізно й залишалася часом до закриття чи-тального залу. Коли вона піднімалася з-за столу і йшла здавати книги, Ісабеков швидко збирав свої пожитки, бібліотечні книги він здавав завчасу, щоби не затри-муватися, і виходив на вулицю. Перейшовши на інший бік, він чекав, коли вона вий-де. І на такій ось відстані, стежачи за нею через голови перехожих, які сновигали тут, він мовби проводжав її додому. Мешкала вона неподалік, за два квартали від бібліотеки, у великому сірому будинку.

Провівши її, Ісабеков крокував до себе в гуртожиток пішки через усе місто. Дорогою завертав у міський парк. Там був танцмайданчик. Якби хто знав, як він задрив парубкам, які запросто брали дівчат за руки, обіймали їх за талії та круж-ляли під музику. Парубки щось говорили своїм подругам, а ті посміхалися і става-ли від цього ще милішими. І, дивлячись ось так на танцівників, Ісабеков вибирав найкрасивішу і, як йому здавалося, найзакоханішу пару й уявляв собі, що це — він, а вона — це вона. Його відчуття були настільки правдоподібні, настільки реальні,

що він не лише танцював зі своєю коханою, а навіть розмовляв із нею. Ці уявні розмови були приблизно такими:

— Ви знаєте, адже я тільки заради вас приходжу в бібліотеку.

— Так, знаю. Я знаю, що ви завжди чекаєте на мене.

— Я думаю про вас цілий день — і на лекціях, і в їдальні, і в гуртожитку. Я сид-жу в кіно і не бачу, що робиться на екрані. Якби ви знали, як мені добре, коли я думаю про вас.

— Дивно, я теж інколи думаю про вас. Та чому ви ніколи не підійдете до мене, не заговорите?

— А мені й так добре. Якби ви сиділи в бібліотеці до світанку, я би теж сидів і просто дивився на вас.

— А якщо мене почнуть проводити молодики, що тоді?

— Я не дозволю. І ви не дозволите, адже я вас кохаю.

— А звідки ви знаєте, що я не дозволю?

— Ви не така.

— Адже ви про мене нічого не знаєте, як же ви можете щось твердити?

— Я дуже вірю вам. Я знаю вас. Знаю запах вашого волосся, знаю, як ви сміє-теся, хоча ніколи не чув вашого голосу. Я вірю вашим очам, ви добра, хороша, найкрасивіша і найрозумніша.

— Ой, скільки ви наговорили. І все це правда?

— Правда.

Увечері того дня, повернувшись до гуртожитку, Ісабеков поклав яблуко в тум-бочку і насамперед побіг помитися, почистити чоботи — треба ж привести себе до ладу, щоби бігти в бібліотеку. Та, глянувши на годинник у коридорі, зрозумів, що вже пізно.

У кімнаті давно всі спали, а він довго вовтузився у темряві, намагаючись уяви-ти собі, як він завтра подарує їй це чудове червоне яблуко. Він бачив її здивування і радість — адже таке велетенське червоне яблуко, такого кольору і такого запаху, здається, не знайдеш цієї пори в цілому світі. Він неодмінно в усіх подробицях розповість їй про свою знахідку, про молоду яблуньку в старому осінньому саду і про те, що яблунька ця була найошатніша, у бронзовому листі, темно-золота в промінні вечірнього сонця.

А ще він відкриє їй свої мрії і зізнається, як він проводить її щоразу додому, як танцює з нею на танцмайданчику і розмовляє. Вона, напевно, засміється і скаже: «От дивак!» І в тому, як вона вимовить ці слова, в її інтонації він почує не на-смішку, а ніжність. А потім вони, напевно, підуть у кіно, і він сидітиме з нею по-ряд, відчуватиме її близькість, і жодного кіно він, звичайно, не побачить, та воно й не потрібне йому. От якби костюм пристойний та туфлі, а то ніби незручно в чоботах поряд із нею. Але якщо вона розумна, вона не надасть цьому значення.

Із цими думками Ісабеков заснув. Але вночі він зірвався з ліжка. Йому присни-лося, що нахабний Шер зжиряє його червоне яблуко. Ісабеков спросоння кинувся до Шера, але той самозабутньо хропів, спали й інші хлопці. І все ж Ісабеков відчинив тумбочку, намацав у темряві яблуко і лише тоді заспокоївся. «Дивись у мене!» — прошепотів він яблуку.

Зранку, відкриваючи кватирки, хлопці спрагло поводили носами:

— Ну й яблуко в тебе, Ісабеков. Запах-бо який! Ти його в лікарню комусь несеш, так неси якомога швидше, а то, чого доброго, Шер злопає.

— Я ще вчора хотів, — огризнувся Шер. — Самі не підтримали.

— Спробуй лишень! — тихо пригрозив йому Ісабеков.

Потім вони всі пішли на заняття. Ох, які розтягнені були лекції!

І тут після перерви Ісабеков раптом виявив, що Шера в аудиторії немає. Його кинуло в жар. Він вистрибнув і, перервавши лекцію професора зоології, сказав:

— Професоре, вибачте. Мені потрібно терміново, негайно піти.

— Що з вами, юначе? — здивувався професор.

— Не можу пояснити, але прошу вас, дуже прошу відпустити мене...

Від навчального корпусу до гуртожитку Ісабеков нісся зі стиснутими кулаками. У кімнаті Шера не виявилось. Ісабеков кинувся до тумбочки — яблуко лежало на місці. Йому соромно, і радісно стало Ісабекову. Отже, Шер просто змився з зоології. Йому, задихаючись від бігу і хвилювання, Ісабеков шепотів, сидячи на ліжку: «Вибач, вибач мене, Шере! Ніколи більше не буду так погано думати про тебе!»

Увечері, затиснувши під пахвою яблуко, завернувшись в газету, Ісабеков нарешті відправився в бібліотеку. Він прийшов раніше, ніж зазвичай, як завжди, зайняв місце напроти дверей, розіклав на столі книги, зошити і став чекати. І, як завжди, навколо сиділи люди, схилившись над книгами, перешіптувалися, ходили в курилку і знову поверталися. На все це Ісабеков дивився як уві сні. Він чекав. Червоне яблуко, загорнуте в газету, лежало в нього на колінах під столом, тому він сидів, боячись поворухнутися. Пройшло години півтори, надворі стало темно. Вона не з'явилася. Пройшло дві години — нема! Пройшло три — нема! Ісабеков усе ще чекав. Вона не прийшла.

Назавтра він знову сидів на лекціях, і знову чекав вечора, і знову крокував містом із яблуком. І знову зі ще більшим, значно боліснішим нетерпінням чекав на неї в бібліотеці. А коли вона з'явилася у дверях, Ісабеков відчув себе приголомшеним ударами власного серця. Як завжди, вона ледь помітно посміхнулася, здається, злегка кивнула йому і, проходячи повз, здається, зачепила його рукою, зайняла місце через стіл від нього і пішла за книгами.

Ісабеков сидів, п'яний від радості пережитого хвилювання, і тремтливою рукою притримував під столом своє заповітне червоне яблуко.

Потім вона повернулася з книгами і взялася робити записи в зошити, як завжди ні на кого не зважаючи і ні на що не звертаючи уваги.

А Ісабеков чекав. І знову болісно довго тягнувся час, і знову йому ставало моторошно й радісно від думки, що сьогодні все-таки здійсниться його мрія. Він подивлявся збоку на її смаглявий, чистий профіль із акуратно зачесаними волоссями, на задумливо спущені вії й на її швидко м'яку руку й уявляв, як вона посміхнеться і скаже: «От дивак!» І йому дух перехопило від небувалого щастя. Так, він їй розповість про все, про те, як згадав про неї, вже збираючись з'їсти це червоне яблуко, а згадав тому, що постійно думає про неї, тому, що завжди, коли він зустрічає в житті щось хороше, красиве, йому хочеться, щоби вона була поряд, щоби вона бачила, відчувала й раділа разом із ним, бо лише з нею він може відчути повноту прекрасного.

Надворі горіли нічні вогні, читачі розходилися, а вона все сиділа. Ісабеков читав. Потім, коли вона почала збиратися, він швидко засунув у сумку конспекти і, прихопивши яблуко, загорнуте в газету, вийшов на вулицю. Він не перейшов на інший бік, він зупинився біля виходу, не в змозі приборкати своє неспокойне серце. В роті пересохло, хотілося пити. Та ось нарешті застукотіли кам'яними сходинками її підбори, і вона з'явилася у бляклому світлі ліхтаря, красива, легка, в короткому пальті. Притискаючи яблуко до грудей, Ісабеков змусив себе зробити до неї крок. Вона мовчки пройшла повз.

— Дівчино! — невпевненим голосом гукнув до неї Ісабеков.

— Так, — призупинилася вона й повернулася. — Ви мені хотіли щось сказати?

Настала ідіотська пауза.

— Я приніс вам... яблуко, — вичавив із себе Ісабеков.

— Яблуко? Яка дивовижа! Невже ви думаєте, що я ніколи не їла яблук?

— Ні, розумієте, я його знайшов...

— Ну і що? Не розумію, що вам від мене потрібно, — роздратовано промовила вона і, не озираючись, швидко попрямувала геть.

Вона йшла від свого червоного яблук.

А Ісабеков приголомшено дивився їй услід, тримаючи в руках свою коштовність, і не розумів, що сталося. Чудовий світ, створений ним навколо червоного яблук, раптово зруйнувався, розлетівся вдрузки.

Ісабеков похмуро поплентався додому. Раптом він розмахнувся і з усієї сили жбурнув яблуко в ніч. Воно десь глухо стукнуло об стіну.

Він ішов, як п'яний, пустельними вулицями, просто посеред бруку. Нечасті автівки обережно об'їжджали його.

Потім у нього було багато знайомих дівчат, та жодній із них йому не хотілося подарувати червоне яблуко. Та й вони цього не прагли...

І все-таки, виявляється, була, була одна жінка, яка все життя просила, наполягала, вимагала в нього червоне яблуко. Це була його дружина, Сабіра. Про це думав тепер Ісабеков, сидячи біля огорожі осіннього саду.

Під вечір Ісабеков і Анара поверталися додому. Швидко темніло. Попереду спалахували міські вогні. Автівка тихо котилася вулицями, всіяними листям.

Ісабеков дістав цигарку, клацнув запальничкою і побачив у руках Анари червоне яблуко.

— Як? Ти хіба не з'їла його?

— Ні. Я мамі залишила, — тихо відповіла дівчинка.

— Мамі? — пробурмотів Ісабеков. Гарячий клубок стис йому горло. — Правильно, ми повеземо його мамі.

Більше ні про що не говорили. Ісабеков думав про доньку. А вона ж, виявляється, все розуміє. Лиш би вона завжди була такою. Лиш би вона ніколи не відмовлялася від свого червоного яблук.

Ісабеков так і не написав листа.

Зранку, коли він ще спав, Анара побачила у батька на столі не відправлену до Москви телеграму: «Сабіно, ми їдемо до тебе». Дівчинка взяла ручку і чіткими буквами приписала: «Зустрічай нас, мамо. Ми веземо тобі червоне яблуко».

ЖУРБА

Пішла з життя офіційна представниця журналу «Всесвіт» у Великій Британії **Світлана Барнс-Беднаж** (*Svitlana Barnes-Bednazh*). Тяжка немилосердна хвороба спинила серце цієї сонячної жінки. Впродовж останнього десятиліття вона допомагала «Всесвітові» у його присутності в культурно-му житті цієї країни. Світлана дієво розповсюджувала журнал, вводила його в культурний дискурс не лише українського середовища Британії, але й всього гуманітарного

спектра країни. Зокрема, за її допомоги Національна Британська Бібліотека стала постійним передплатником «Всесвіту» і ввела його до своїх фондів, за її участі та проф. Рорі Фінніна регулярними стали *Всесвітнянські читання на пошанування літературного перекладу* у Кембриджському університеті (VSESVIT Readings in celebration of Literary Translation at Cambridge University), презентації у Лондонському Українському Інституті тощо.

Світлана народилася в Україні, закінчила бакалаврат з англійської мови й літератури Львівського університету, працювала у Британському посольстві в Україні, пізніше захистила магістерський диплом в галузі міжнародних стосунків в Університеті Кента у Кантербері, співпрацювала з журналом *Science Journal* у Кембриджі, де, врешті, заснувала власну успішну консалтингову компанію з продажу міжнародної реклами й організації наукових і бізнес-проектів. Розмовляла п'ятьма мовами, вчилася грати на фортепіано. Була у шлюбі з п. Барнсом — урядовим чиновником, однак дітей родина не мала. Кілька років тому у Львові поховала стареньку маму.

Її чоловік останніми роками віддано боровся разом із Світланою з її недугою, не відходив від неї, організував неповторну всесвітню подорож, про яку Світлана тепло згадувала у своїх останніх листах. У нашій пам'яті навечно збережеться образ цієї світлої, сонячної людини — дочки України і друга «Всесвіту». Нехай душа її царствує на Небесах!

«Всесвіт», Ю. М.

«Всесвіт» – журнал іноземної літератури. № 1–2 січень–лютий, 2019.

Засновник: ТОВ «Журнал «Всесвіт».

Свідоцтво про державну реєстрацію ЗМІ: КВ, № 19840–9640 ПР від 04.03.2013.

Адреса редакції журналу «Всесвіт»:

Україна, 01054, Київ, вул. Олесь Гончара, 52, оф. 7.

Телефон-факс: (38044) 537-22-05

E-mail: vsesvit.vsesvit@gmail.com – шеф-редактор;

vsesvit.journal@gmail.com – головний редактор.

www.vsesvit-journal.com

Дизайн, набір та верстка комп'ютерного центру журналу «Всесвіт».

Підписано до друку 07.03.2019. Формат 70 × 100/16.

Наклад 1010 прим. Зам. № 17-250. Ціна – за каталогом МЗУ.

Друк: ТОВ «Друкарня «Бізнесполіграф». Київ, вул. Віскозна, 8.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців: серія ДК № 2715 від 07.12.2006.